

BOĞAZKÖY ARŞİVİNDEN YAYIMLANMAMIŞ HİTİTÇE RİTÜEL TABLETLERİ

Sevgül ÇİLİNGİR CESUR* - İsmet AYKUT**

Öz

Bu çalışmada 1987 yılında Berlin'den Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne getirilen eserler arasında yer alan Bo 9301, Bo 9317, Bo 9343 ve Bo 6806 envanter numaralı dört adet yayımlanmamış tablet parçası incelenmiştir. Söz konusu fragmanların transliterasyonu ile tercümesi yapılarak filolojik değerlendirmelerine yer verilmiş, eserlerin görselleri ve kopyaları sunulmuştur. İncelenen tablet parçalarının tamamı dinî içerikli olup ritüel metinlerine aittir.

Anahtar Kelimeler: *Hittite, Boğazköy, Tablet Parçaları, Hitit Dini, Ritüel*

Abstract

Unpublished Hittite Ritual Fragments from Boğazköy Archive

This article aims to examine four unpublished tablet fragments with inventory numbers Bo 9301, Bo 9317, Bo 9343, and Bo 6806 that were returned from Berlin to Anatolian Civilizations Museum in 1987. The study provides the edition of the fragments including their transliterations, translations, philological comments, photographs and copies. All the fragments in question consist of religious content and belong to the ritual texts.

Keywords: *Hittite, Boğazköy, Tablet Fragments, Hittite Religion, Ritual*

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Anabilim Dalı, İzmir. E-posta: sevgul.cilingir.cesur@ege.edu.tr ORCID: 0000-0001-6943-7153

** Hititolog, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara. E-posta: ismetaykut86@gmail.com ORCID: 0000-0001-8799-1377

(Makale Gönderim Tarihi: 19.09.2023 - Makale Kabul Tarihi: 14.11.2023)

Bu çalışmada incelenen tabletlerin yayım iznini veren Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürü Sayın Yusuf Kıracı'ya ve eserlerin fotoğraf çekimini gerçekleştiren Sayın Ahmet Remzi Erdoğan'a teşekkürlerimizi sunarız. Metindeki kısaltmalarda *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago (CHD)* takip edilmiştir.

GİRİŞ

Hitit büyü ritüelleri çivi yazılı metin grupları içerisinde sahip olduğu çeşitlilik bakımından ayrı bir noktada durur. Bu çeşitlilik, ritüel fenomeninin pek çok kültürde olduğu gibi Hitit kültüründe de sınırları keskin bir hatla çizilemeyecek çok yönlü doğasından kaynaklanır. Ritüellerin sınıflandırılması konusu günümüze kadar çeşitli çalışmalarda ele alınmış ve genellikle ritüellerin ortaya çıktığı coğrafi bölge, yapılış amacı ile ritüel uygulayıcıları temel belirleyiciler olarak kabul edilmiştir. Ritüel sınıflandırması konusunda E. Laroche'un ritüelleri, Anadolu Kökenli Ritüeller (CTH 390-470) ve Kizzuvatna Kökenli Ritüeller (CTH 471-500) olmak üzere iki gruba ayırdığı katalog zaman içinde genişlemiş ve metinlerin gruplandırılmasına yönelik çalışmalar artarak devam etmiştir. Günümüzde en sistemli liste *Hethitologie Portal Mainz (HPM)*'da yer alan "Büyü Ritüelleri (*Beschwörungsrituale*)" başlığı altında verilen yapılış amacına göre tasniflenmiş ritüelleri içeren listedir. Ancak 4000'den fazla tablet parçasından oluşan ritüel metinlerinin hâlâ derinlemesine ve çok yönlü bir sınıflandırma çalışmasına ihtiyaç duyduğunu belirtmek gerekir. Bu bakımdan özellikle büyü ritüellerine ait fragmanların yayımlanması ve hangi ritüel grubuna ait olduklarının tespit edilmesi, söz konusu uygulamaların tasniflenmesine önemli katkı sağlamaktadır. Çalışmada, Boğazköy-Ḫattuša kazılarında çıkarılan ve 1987 yılında Staatliche Museen zu Berlin'den Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne getirilen tabletler arasında yer alan dört adet çivi yazılı ritüel fragmanı incelenmiştir. Söz konusu tablet parçalarının sırasıyla transliterasyonları, tercümelere, filolojik değerlendirmeleri, görselleri ve çizimleri ile mümkün olan duplikat ya da paralel metinleri sunulmuştur. Ayrıca filolojik değerlendirme kısmında ele alınan her kelimenin farklı ritüellerde ne şekilde geçtiğine yer verilerek bağlamsal bir inceleme gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

1. Bo 9301 (CTH 448)

Tanım: Açık kahve rengindedir. Tabletin ön yüzünde bir satırı tamamen kırık olmak üzere 8, arka yüzünde 5 satır korunmuştur. Her iki yüzde de satır başları kırıktır. Tabletin sağ kenar üst/orta kısmına aittir ve her iki yüzde de sağ kenardan taşan işaretler mevcuttur. Önyüz üst kenarda bir satırlık alan bulunmakla birlikte yüzey aşınmış olduğundan işaret izi bulunmamaktadır.

Tarihlendirme: Geç İmparatorluk

Ölçüleri: Uzunluk: 3,8 cm; Genişlik: 3,5 cm; Kalınlık: 2 cm.

Öy.?		Öy.?	
1 [1 [
2	TÚG ^{ka-r}]i-ul-li	2	kuk]uleta/başlık/kep
3	NU-T]UM [?] TÚG ^{GAD} .DAM ^{MES}	3	ç]ift [?] tozluklar
4]ta ^m Zu-zu	4] Zuzu
5]x ḫa-an-ti-i	5]x ayrı/önüne/karşısına
6	KUŠ []] E.SIR ^{HLA} MUNUS-ti	6] ayakkabılar kadın(ın/için)
7] MUNUS.LUGAL	7] kraliçe
8	š ⁱ -i]a-an ḫar-zi	8	gi]yinin.

Ay. ²		Ay. ²	
x+1	KUŠ[MAR-ŠUM ²]	x+1	[kayış/kemer/bağcık ²]
2'	x].DU.A	2'	x]
3'	-]zi-ia-an-zi	3'	-]erler/arlara.
4'	-z]i da-an-zi	4'] alırlar.
5'	ták-na-]za da-a-u-ya-aš	5'	yer]den almanın

Öy.² 2-3 TÚG*kariulli* (nom.-acc.sg. *ka-ri-ul-li*, *ga-ri-ul-li*, *ka-ri-úl-li*); TÚG*GAD(A).DAM*: “Bir şeyi (acc.) bir şeyle (instr.) kapatmak, örtmek” anlamına gelen *kariya-* fiilinden *-ulli* son ekiyle (suffix) türetilmiş *kariulli-* sözcüğü, “kukuleta, başlık, kep” olarak tercüme edilir ve sıklıkla “giyinmek” anlamındaki *šai-/šiy-* fiiliyle kullanılır.¹ Metinlerde yoğun olarak TÚG*kalup(p)a-* ve TÚG*lupanni-* kelimeleriyle geçer. Goetze, *kariulli-*’nin baştan ayağa kadar uzanan pelerin şeklinde bir kıyafet parçası olduğunu düşünür ve *kalup(p)a-*’yı *kariull-i*’nin altına giyilen bir çeşit “iç kıyafet, eteklik” şeklinde tanımlar.² TÚG*GAD(A).DAM* ise “tozluk” olarak tercüme edilir ve Akkadca *kaballu(m)* ile eşitlenir. Tozluk kelimesi sıklıkla “(ayakkabı) giymek” anlamındaki *šarkuše-/šarkuia-* fiiliyle kullanılır.³ Koşak, KUB 42.16 Öy. II 4 satırında geçen Luvice *puššali-* ifadesini “ayak yada bacak giysisi” olarak tercüme etmeyi ve onu Sümerce TÚG*GAD.DAM* ile eşitlemeyi önerir.⁴ Weeden ise onu Hititçe “en aşağıdaki (şeyler)” anlamına gelen **kattama(n)* kelimesinin fonetik pseudo-Sümerogramı olarak tanımlar.⁵

TÚG*kariulli-*, Gece Tanrıçasının kültünün genişletilmesi ritüelinde, Tunnaviya’nın nehrin ritüeli (ÍD SÍSKUR) olarak adlandırılan ve kirliliğe karşı uygulanan ritüelinde ve yalan yere yemine karşı Tanrıça İşhara’ya yapılan ritüelde malzemeler arasında sayılır. Söz konusu metinlerde onun kadın kıyafeti olduğu açıkça belirtilmiştir. Gece Tanrıçasının kültünün genişletilmesi ritüelinde süslenmiş tunikten sonra ve bir çeşit başlık olarak tercüme edilen TÚG*lupanni-*’den önce, Tunnaviya ritüelinde tıpkı Bo 9301 fragmanında olduğu gibi tozluktan hemen önce ve siyah olduğu vurgulanarak, Tanrıça İşhara için yapılan ritüelde ise elbiseden sonra kullanılmıştır. Özellikle İşhara için yapılan ritüelde bir kemerle bağlandığının belirtilmesi, Goetze’nin *kariulli-* için yaptığı baştan ayağa kadar uzanan pelerin şeklinde bir kıyafet tanımlamasını desteklemektedir.

TÚG*GAD.DAM* ise Bo 9301 fragmanı dışında ritüel metinleri grubu içerisinde Tunnaviya’nın ritüelinde, Tanrıça İşhara için yapılan ritüelde ve Ammihatna’nın kirliliğe karşı ritüelinde geçer. Tunnaviya’nın ritüelinde iki kez siyah tozluk ifadesine yer verilir

¹ Ünal 2007, s. 316; Kloekhorst 2008, s. 449. HED K, “başlıklı elbise/kıyafet” olarak çevirir (HED K, s. 82). *-ulli* son ekiyle türetilen isim örnekleri için bkz. Hoffner ve Melchert 2008, s. 60.

² Goetze 1955, s. 61. TÚG*kalup(p)a-* için ayrıca bkz. HED K, s. 32-33; Koşak 1982, s. 219; Siegelová 1986, s. 597. Burgin, *kalup(p)a-*’nın içe giyilen eteklik değil evde giyilen gündelik bir kıyafet olduğunu belirtir. Burgin 2022a, s. 334.

³ HZL, s. 318; Ünal 2007, s. 123; Goetze 1955, s. 60.

⁴ Koşak 1982, s. 42.

⁵ Weeden 2011, s. 226-227. Ayrıca bkz. Burgin 2022a, s. 385.

ve uygulama kadın için yapılıyorsa bir çift sade/işlemesiz (*dannariš*) siyah tozluk⁶ kullanılır. Ritüelin erkek için yapılması durumunda tozluğu niteleyen herhangi bir sığata yer verilmemiştir. Dolayısıyla Tunnaviya ritüeli, kadın için kullanılan tozluğun hem rengi hem de durumuyla ilgili bir tanımlama sunar. Ayrıca tozluk, Tunnaviya ritüelinde ayakkabıdan hemen önce, İşhara ritüelinde erkek için kullanıldığında ayakkabıdan hemen sonra kadın için kullanıldığında ayakkabıdan önce yazılmıştır. Bo 9301 fragmanında tozluk çoğul iken diğer örneklerde onun tekil halde kullanılması dikkat çekicidir. Ayrıca TUGGAD.DAMMES ifadesinden önce okunan -TUM⁷ işareti ve tozluğun sıklıkla çift şeklinde kullanılması nedeniyle NU-TUM⁸ tamamlaması yapılmıştır.⁷ Yukarıdaki satırlarda yer verilen ve hem TUGkariulli- hem de TUGGAD.DAM ifadelerinin geçtiği ritüel metinlerinin transliterasyon ve tercümeleleri şu şekildedir:

CTH 471 KBo 5.2 Öy. I 34-35, Öy. II 50-51⁸

(34)1 NU-TIM TUGGAD.DAM 1 NU-TIM
KUS⁹E.SIR

(35)na-at A-NA DU ti-an-zi

(50)A-NA GISGIR.GUB-ma-aš-ša-an

(51)še-er KUS⁹E.SIR TUGGAD.DAM da-a-i

(34)1 çift tozluk, 1 çift ayakkabı

(35)ve onları Fırtına Tanrısı için yerleştirirler.

(50)Ayaklığın ise

(51)üzerine ayakkabı ve tozluk koyar.

CTH 481.A KUB 29.4 Öy. I 44-46⁹

(44)1 TUG ša-ra-a hu-it-ti-ia-an-za 1 TUGE.İB
MAŠ-LU 1 TUGka-ri-ul-li

(45)1 TUGlu-pa-an-ni-iš 1 TUGka-lu-up-pa-aš 1
NU-TIM TUGE.İB¹⁰ TA-ĤAP-ŠI

(46)1 NU-TIM TU-Dİ-IT-TUM KÙ.BABBAR
ki-i ŠA MUNUS-TIM 1 TUG 1 NU-TIM
TUGÚ.È.A

(44)1 adet yukarıya çekilmiş giysi, 1
adet süslenmiş tunik, 1 adet kukuleta,

(45)1 adet başlık, 1 adet iç etek, 1 çift
keçe tunik

(46)1 çift gümüş broş-bunlar kadın
için(dir)-1 adet giysi, 1 çift gömlek

CTH 409.IA KUB 7.53+12.58 Öy. I 14-16¹⁰

(14)1 TUGka-ri-ul-li GE₆ 1^{NU-ti}

TUGGAD.DAM GE₆ da-an-na-ri-iš

(15)1^{NU-ti} KUS⁹E.SIR GE₆ 1^{NU-ti} E.İB 1^{NU-ti}
E.İB TA-ĤAP-ŠI GE₆ MUNUS-za-ma-
kán

(16)GEŠTUG^{HI.A.}ŠU IŠ-TU SÍG GE₆ e-
hu-ra-da-a-iz-zi

(14)1 adet siyah kukuleta, 1 çift
işlemesiz/sade siyah tozluk,

(15)1 çift siyah ayakkabı, 1 çift kemer (ve)
bir çift siyah TAĤAPŠU-kemer. Kadın ise

(16)kulaklarını siyah yün ile tıkar.

⁶ *dannara-* için bkz. HW, s. 209; Goetze 1938, s. 50; HEG T, s. 97-99; Cornil 1999, s. 8.

⁷ Benzer bir kullanım için bkz. IBoT 1.31 Öy. 8. Burgin 2022b, s. 40.

⁸ Strauß 2006, s. 216-252.

⁹ Miller 2004, s. 277-278.

¹⁰ Goetze 1938, s. 4-5.

CTH 782.B KUB 45.22 Ay. III 4-11¹¹

- (4)2 še-e-ni-eš-ša (kazıntı) ŠA` GAB.LÀL i-
ia-an-te-eš
(5)1 LÚ nu TÚG GÚ.È.A ıa-aš-ša-an ıar-zi
(6)TA-ĤAP-ŠI iš-ıu-uz-zi-ia-an ıar-za-i
(7)KUŠE.SIR^{HI.A.}ia TÚG GAD.DAM šar-ku-
ıa`-an ıar`-zi
(8)SAL-ma 2 TÚG ıa-aš-ša-an ıar-zi TÚG ka-
ri-ul-li-ia-aš-ša-a[n]
(9)ši-i-ia-an ıar-`zi` nam-ma-aš-ša-an IŠ-
TU` TA-ĤAP-ŠI
(10)iš-ıu-uz-zi-ia-an-za KUŠE.SIR^{HI.A.} (kazıntı)
(11)TÚG` GAD` DAM šar-ku-ıa-an ıar-zi

- (4)Balmumundan iki adet figür
(kazıntı) hazırlanır.
(5)1 adam (figürü) ve (ona) gömlek
giydirilir.
(6)TAĤAPŠU-kemer bağlanır.
(7)(Ona) ayakkabılar ve tozluk
giydirilir.
(8)Bir kadın (figürüne) ise 2 adet
kıyafet giydirilir. Kukuleta
(9)giydirilir. Ve daha sonra
TAĤAPŠU-kemerle
(10)bağlanmış, ayakkabılar (kazıntı)
(11)Tozluk giydirilir. ...

Öy.² 4 ^mZuz(z)u: Hitit ritüel metinlerinde ritüel uygulayıcıları, tanrılar ve kâtipler olmak üzere üç özel isim grubundan bahsetmek mümkündür. Bo 9301 fragmanında okunan Zuz(z)u adının geçtiği metinler şu şekildedir:¹²

- CTH 163 KBo 28.41 Öy. 8' “^mZu-uz-zu” (LÚ KARTAPPU, III. Hattuşili Dönemi)¹³
CTH 176 KUB 21.38 Öy. 22' “^mZu-zu-un” (LÚ KARTAPPU ve LÚ SAG, III. Hattuşili Dönemi)¹⁴
CTH 222.22 Bo 90/732 Öy. 7 “[Z]u-u-uz-zu”, 9 “Zu`-u-uz-zu” (LÚ APIN.LÁ, Orta Hitit'in Erken Dönemi)¹⁵
CTH 222.41 VAT 7436 Ay. 11 “^mZu-u-u[z]-zu (^mMa-ra-aš-ša ile LÚ urianni¹⁶)”,
12 “^mZu`-u-uz-zu (DUB.SAR)¹⁷ (Hitit kralı Huzziya mührü ile, Orta Hitit)
CTH 222.45 KBo 32.187 Ay. 5' “^mZu-u-uz-[zu]”¹⁸ (Orta Hitit)

¹¹ Haas ve Wegner 1988, s. 404; CHD Š, s. 271. Yine aynı metin grubuna ait 1039/u 7; Bo 3195 Öy. 8'-9' fragmanlarında da tozluk ve kukuletaya yer verilir. Bkz. Haas ve Wegner 1988, s. 409.

¹² Hitit metinlerinde geçen isimlerin metin yerleri için bkz. Cammarosano “Hittite Name Finder”, <https://laman.hittites.org/>. Erişim Tarihi: 07.03.2023. Ayrıca bkz. Laroche 1966, s. 215; Bilgin 2018, s. 181-182, 331.

¹³ II. Ramses'in III. Hattuşili'ye mektubu. Bkz. Edel 1994, s. 92-94.

¹⁴ Puduhepa'nın II. Ramses'e mektubu. Bkz. Edel 1994, s. 216-223; Beckman 1999, s. 131-135; Hoffner 2009, s. 281-290.

¹⁵ Arazi bağış belgesi. Bkz. Rüster ve Wilhelm 2012, s. 140-141; Wilhelm 2009, s. 232.

¹⁶ “Yüksek rütbeli görevli”. McMahon, LÚ urianni- 'nin devlet kültürüyle ilgili uygulamalara katılmak ve anlaşmalar ile arazi bağış belgelerinde şahitlik etmek şeklinde iki temel görevi olduğunu belirtir (McMahon 1991, s. 259-262). Detaylı bilgi için bkz. Pecchioli Daddi 1982, s. 266-268; Pecchioli Daddi 2010, s. 232-241; Bilgin 2018, s. 176-177.

¹⁷ Arazi bağış belgesi. Bkz. Rüster ve Wilhelm 2012, s. 188-189.

¹⁸ Arazi bağış belgesi. Bkz. Rüster ve Wilhelm 2012, s. 195.

CTH 245.I KUB 40.95 Öy. II 4, 9, Ay. III 7 “^mZu-zu-uš”¹⁹ (İmparatorluk. Kraliyet yetkilisi)

CTH 404.3.B₂ KBo 43.319 Ay. IV 19’ “^mZu-uz-zu” (L^UDUB.SAR)²⁰ (II. Muvattalli-III. Hattuşili Dönemi, IIIb)

CTH 456.2.1.A KUB 36.83 Ay. IV 11’ “^mZu-uz-zu” (DUMU ^mAMAR.UTU, İmparatorluk)²¹

CTH 580.1 KBo 41.208 Öy. 3’ “^mZu-zu” (Geç İmparatorluk)²²

CTH 591.III.A KUB 10.89 Ay. VI 3 “Zu-uz-zu”²³ (Geç İmparatorluk)

CTH 833 KBo 62.49 3 “zu-zu(-)l” (Koloni Dönemi)²⁴

BoHa 19.549 “zu-zu” (herhangi bir veri yok)²⁵

Zuz(z)u’ya yer veren metinlerin önemli bir bölümü İmparatorluk Dönemine ait olsa da bu ismin Asur Ticaret Kolonileri Döneminden itibaren kullanıldığı anlaşılmaktadır. Zuz(z)u, III. Hattuşili Dönemine ait birden fazla metinde “at arabası sürücüsü ve saray memuru” unvanlarıyla geçer. Miller, Anuvanza’nın gözetimindeki kâtip Zuzzu’nun da III. Hattuşili Döneminde aktif olduğunu ancak onun II. Huzziya mührüne sahip metindeki kâtip Zuzzu ile aynı adı taşıyan başka bir kâtip olduğunu vurgular.²⁶ Öte yandan tespit edebildiğimiz kadarıyla CTH 448 grubu içinde yer alan ve transliterasyonu yapılmış başka bir fragmanda Zuz(z)u ismi geçmemektedir. Bu durumda yukarıda verilen metinlerde at arabası sürücüsü, saray memuru, çiftçi, kâtip, Marduk’un oğlu ve *urianni*- adamı olmak üzere altı farklı epitletle geçen Zuz(z)u adının Bo 9301 fragmanında kullanılış amacıyla ilgili kesin bir tespitte bulunmak mümkün değildir. Kâtip isimlerine metinlerin kolofon kısmında yer verilmesi nedeniyle Maştigga ritüeli, aylık bayram metni ve Yaşlı Kadın Ammā ritüelinde olduğu gibi Zuz(z)u’nun Bo 9301 metninin kâtipi olarak değerlendirilmesi mümkün görünmemektedir. Bu durumda Zuzzu adının ya ritüelin uygulandığı kişiye ya da ritüelde görev alan kişilerden birine ait olma olasılığı değerlendirilebilir. Ancak Hitit büyü ritüellerinde ritüel uygulayıcıları dışında görevliler için özel isim kullanımlarının oldukça nadir görüldüğünü de belirtmek gerekir.

Öy.[?] 6 K^UŞ.E.SIR: “Ayakkabı, çarık, sandalet” olarak tercüme edilir ve Akkadca *šēnu* ile eşitlenir.²⁷ Genellikle kıyafet grubu içerisinde geçer. Özellikle Hitit kralının kült kıyafetlerini giymesine yer veren metinlerde sık karşılaşılr. Tozlukta (T^UGAD.DAM)

¹⁹ Envanter metni. Bkz. Siegelová 1986, s. 267-271; Burgin 2022b, s. 261-265.

²⁰ Maştigga ritüeli. Bkz. Miller 2004, s. 140.

²¹ Güneş Tanrısının Yaşlı Kadını Ammā’nın nehir ritüelinin 2. tableti. Bkz. Bawanypeck 2005, s. 270; F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 456.2.1 (TX 13.10.2014, TRde 28.02.2014).

²² Kehanet metni. Bkz. Sakuma 2009, s. 313; Miller 2004, s. 39 dn 68.

²³ Aylık bayramın ikinci gününün 4. tableti. Metinde doğrudan L^UDUB.SAR epiteti kullanılmasa da “Zuzzu’nun eli” ifadesinden ve sonraki satırda geçen “Saray Memuru Anuvanza’nın önünde yazdı (PANI ^mAnuvanza L^USAG İŞTUR)” ifadelerinden burada geçen Zuzzu’nun kâtip olduğunu söylemek mümkündür. Detaylı inceleme için bkz. Klinger 1996, s. 512-513.

²⁴ Bir borç senedi. Schwemer, Zuzu adının Eski Asur belgelerinde sıkça geçtiğini ve onun *Zuzubia* gibi daha uzun isimlerin parçası olduğunu belirtir. Bkz. Schwemer 2013, s. 176.

²⁵ Herbordt 2005, s. 280.

²⁶ Miller 2004, s. 39, dn. 68.

²⁷ Ünal 2007, s. 98; CAD Ş, s. 289-292; Goetze 1955, s. 60.

olduğu gibi ayakkabı için de *šarkuqe-/šarkuia-* fiili kullanılır. Goetze, Telipinu ve Ullikummi anlatılarında ayakkabıları çıkarmak anlamında *la-* “gevşetmek” fiiliyle de kullanıldığına dikkati çeker.²⁸ Ayrıca ayakkabı renk, sayı ya da durum bildiren sıfatlarla da nitelenir. Metinlerde sıklıkla ^{TÜG}GAD.DAM’dan önce ya da sonra yazılır. Ayrıca Bo 9301 fragmanında geçen kadın için ayakkabılar CTH 448 grubuna ait KUB 17.18 metninde de geçmektedir. Söz konusu metinde şu ifadeler yer verir:

CTH 448.2.1.1 KUB 17.18 Öy. II 23²⁹

(23³⁰)1 *NU-TIM* ^{KUŞ}E.SIR MUNUS-ti *ua-* (23³¹)Bir çift kadın ayakkabısı giydirilir.
aš¹-ša-an har-zi

Ayakkabı ifadesi Hitit büyü ritüelleri arasında yer alan Lallupiyalı Yarri’nin kirliliğe karşı ritüeli, Uruvanda’nın lanete karşı ritüeli, Kummanili Papanegri’nin doğum ritüeli ve tapınağa temel taşı konulacağı zaman gerçekleştirilen yapı ritüelinde malzemeler arasındadır. İlgili metinler ve tercümeleri sırasıyla şu şekildedir:

CTH 399.A KUB 7.29 Öy. 6-7³⁰

(6)2 *TA-PAL* ^{KUŞ}NÍG.BÀR 6 *TA.ÀM ŠA-PU-Ú* (6)2 çift örtü, her birinden 6 tane
2 *TA-PAL* ^{KUŞ}E.SIR^{HİLA} kalın, 2 çift ayakkabı
(7)ŠÀ.BA 1 *NU-TIM* ^{KUŞ}E.SIR SA₅ 3 *tar-pa-li-* (7)İçlerinde 1 çift kırmızı ayakkabı,
iš SÍG SIG₇.SIG₇ yeşil yünden 3 adet *tarpali*³¹

CTH 411.A KBo 11.11 Ay. III 4³²

(4³³)1 *NU-TIM* ^{TÜG}GÚ.È.A 1 *NU-TIM* ^{KUŞ}E.SIR (4³⁴)1 çift gömlek, 1 çift ayakkabı

CTH 476.A KBo 5.1 Öy. II 52³³

(52)4 *TA-PAL* ^{KUŞ}E.SIR SA₅ *TUR ŠA LÚ-* (52)Erkeğin (için) 4 çift küçük kırmızı
LIM ayakkabı(sı)

CTH 725.A KUB 2.2 Ay. IV 5³⁴

(5)1 *NU-TIM* ^{KUŞ}E.SIR 1 ‘SÍG ’[(5)1 çift ayakkabı, 1 adet [be]yaz yün, 1
BAB]BAR 1 SÍG+GE₆ 1 *PA ZÍZ* 1 *PA ŠE* adet siyah yün, 1 *parīsu*³⁵, kızılca
1 *PA <<1 PA>> kar-aš* buğday, 1 *parīsu* arpa, 1 *parīsu karš-*
tahılı³⁶

²⁸ Goetze 1955, s. 61.

²⁹ S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 448.2.1.1 (TX 15.07.2016, TRde 15.07.2016).

³⁰ S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 399 (TX 20.10.2011, TRde 16.12.2009).

³¹ “Bir çeşit giysi, kuşak/fular”. HEG T, s. 206-207; Ünal 2007, s. 697.

³² S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 411 (TX 02.05.2012, TRde 20.10.2011).

³³ A. Mouton (ed.), hethiter.net/: CTH 476 (TX 07.05.2012, TRfr 15.11.2009).

³⁴ G. Torri – C. Corti (ed.), hethiter.net/: CTH 725 (TX 01.10.2012, TRit 10.10.2013).

³⁵ Alalah belgelerinde de geçen *parīsu*, Hitit metinlerinde sıklıkla *pa* kısaltmasıyla kullanılır. Luvica *tiyatali* ile eşleştirilmesi önerilir. Bkz. van den Hout 1990, s. 525; Taş 2008, s. 83.

³⁶ “Bir buğday çeşidi, emmer buğdayı”. HED K, s. 74-75; Ünal 2007, s. 314-315; Hoffner 1974, s. 73-77; Haas 2003, s. 382-383.

Ay.[?] 5' taknaza dāuūaş: *taknaza* (Abl. *ták-na-a-az, ták-na-az, ták-na-za*) ve *dāuūaş* (verb. noun gen. sg.) kelimelerinden oluşan bu isim tamlaması “yerden alma” ritüeli olarak tercüme edilir.³⁷ Hitit kralı ve kraliçesinin ölüm ile çeşitli kötülüklerden kurtulmaları için yapılan *taknaz dā-* ritüellerinde sıklıkla kral veya kraliçenin yerine geçen bir erkek ile bir kadın (*tarballi*) ya da onları temsil eden figürler (*šena-*) kullanılır. *taknaza dāuūaş* kullanımı Bo 9301 fragmanıya benzerlikler sergileyen Bo 2455 (CTH 448.2.1.1.A) Ay. III 20 satırında “*taknaza dāuūaş SÍSKUR*” şeklinde ve “*šienāšš=a S[ÍSKUR*” ifadesiyle, Bo 760+Bo 4171 (CTH 448.2.2.1.A) Öy.[?] 6' satırında “*taknaza dāuūaş*”, Öy.[?] 7' satırında ise “*taknaza dāuūaş memiyanuš*” şeklinde geçmektedir. Bo 2497 (CTH 448.2.1.4.A) Öy II 42' satırında “[*taknaza dāuūaş*] SISKUR *šīnašš=a* SISKUR” şeklinde tamamlanmaktadır.³⁸

Son olarak yerden alma ve yerine geçme (*tarballi*) ritüellerinden oluşan CTH 448 grubu içine yerleştirilen Bo 9301 fragmanın yapısal düzeni Bo 2733 (448.4.7) Öy.[?] II 2'-3' ve 9'-10', Bo 2455 (448.2.1.1.A) Öy. II 21'-23', Bo 760 (CTH 448.2.2.1.A) Öy.[?] II 17'-21' ve Bo 4171+Bo 760 (CTH 448.2.2.1.A) Öy.[?] I 6'-7' satırlarıyla paralellik sergilemektedir.³⁹ Paleografik özellikleri gereği Yeni Hitit duktusunun geç dönemine (MÖ 1350-1180) tarihlendirebileceğimiz⁴⁰ Bo 9301 fragmanın filolojik incelemesindeki satırlar göz önünde bulundurularak metnin sergilediği ortaklık nedeniyle CTH 448.2.1.1 grubuna H versiyonu olarak dâhil edilmesi önerilmektedir.

2. Bo 9317 (CTH 419.G)

Tanım: Kahve renklidir. Tablet ön yüzünde 7, arka yüzünde 4 satır korunmakla birlikte her iki yüzde de satır sonları kırıktır. Arka yüzde 4. satıra ait işaretlerin köşe kısımları korunmuştur.

Tarihlendirme: İmparatorluk

Ölçüleri: Uzunluk: 3,7 cm; Genişlik: 4,1 cm; Kalınlık: 1,9 cm.

Öy.[?]

x+1 x x

2' [n]u-za-kán [

3' pi-eš-ši-ia-[

4' iš-ki-ia-zi [

5' ŠUM LUGAL^{UT-TI} [

6'^{TUG}lu-pa-an-ni-na-ū[a-kán

7' ma-an-ni-in-ku-ua-a[n-

Öy.[?]

x+1 x x

2' [v]e kendisine/kendisi için [

3' fırlat[ır/lar.

4' yağlar/sürer. [

5' Krallığın adı [

6' başörtüsünü/başlığı/diademi/tac[ı

7' yakı[n

³⁷ *taknaz dā-* ritüelleri hakkında bkz. Taracha 1985, s. 278-282; Taracha 1990, s. 171-184.

³⁸ S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 448.2.1.4 (TX 01.07.2016, TRde 25.01.2012).

³⁹ Bo 2733 metninin transliterasyonu için bkz. Trabazo ve Grodek 2005, s. 262-264. Bo 2455 için bkz. S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 448.2.1.1 (Expl. A, 15.07.2016). Bo 4171+Bo 760 için bkz. S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 448.2.2.1 (TX 25.01.2012, TRde 27.07.2016).

⁴⁰ Tarihlendirme için bkz. van den Hout 2009, s. 22; Neu ve Rüster 1975, s. vii; Hoffner ve Melchert 2008, s. xvii.

Ay.?

- 1 *nu-za-kán* ^DUTUŠI [
 2 1 MA.NA AN.NA 1? [
 3 *nu* ^{LÚ}ŠU.DAB? [
 4 LUGAL? x x [

Ay.?

- 1 Ve Güneş Tanrısı [
 2 1 mina kalay 1? [
 3 Ve esir? [
 4 Kral? x x [

Öy.? 4' *iški(ya)-* (3sg. pres. act. *iš-ki-ez-zi, iš-ki-ia-zi, iš-ki-ia-iz-zi, iš-ki-iz-zi*): “Yağlamak, merhem sürmek” anlamındaki *iški(ya)-* fiili, Hitit büyü ritüellerinde genellikle koyun yağı (İ UDU), bal (LÁL) ve güzel kokulu kaliteli yağ (İ.DÜG.GA) ile yapılan bir işlemdir.⁴¹ Yağlama işlemi kişilere olduğu kadar ritüel malzemelerine de uygulanır.⁴² Örneğin ülkedeki salgına karşı Arzavali Uhhamuva ritüelinde tanrının arabası yağlanır.

CTH 410 HT 1 Öy. II 38-39⁴³

(³⁸)GIŠGIGIR-*ia-ya-ták-kán* IŠ-TU İ.UDU
 (³⁹)*iš-ki-ia-an e-eš-du ...*

(³⁸)ve senin araban koyun yağıyla
 (³⁹)yağlanmış olsun. ...

Ordunun savaşmak üzere düşman ülkesine gitmesi durumunda Hurrili doktor Āzzari'nin yaptığı ritüelde ise ordunun komutanı, atlar, arabalar ve savaş aletleri güzel kokulu kaliteli yağla (İ.DÜG.GA) yağlanır.

CTH 276.1 KBo 31.8 Öy. I 8-14⁴⁴

(⁸)^rDUB' 1^{KAM} ŠA İ.DÜG.GA ŠA^fA-az-za-ri
 MUNUS A.ZU *hur-la-aš*
 (⁹)*ma-a-an an-tu-ya-aḫ-ḫa-aš ku-ya-pi tu-uz-zi-uš*
 (¹⁰)*la-aḫ-ḫi A-NA URU LÚKÚR pé-e-ḫu-te-ez-zi*
 (¹¹)*nu EN KARAŠ ku-iš PA-NI KARAŠ ḫu-*

(⁸)Hurrili kadın doktor Āzzari'nin güzel kokulu kaliteli yağının 1. tableti.
 (⁹)Eğer bir kişi orduyu herhangi bir yere
 (¹⁰)savaşmaya düşman ülkesine sürerse

⁴¹ HED E-I, s. 420-424; Ünal 2007, s. 272; Kloekhorst 2008, s. 401-402. Hitit metinlerinde yağın kullanımı hakkında bkz. Güterbock 1968, s. 66-71; Gurney 1979, s. 213-233; Hoffner 1994a, s. 222-230; Hoffner 1995, s. 108-114; Akdoğan ve Şimşek 2021, s. 243-254.

⁴² Örneğin Nerik'in Fırtına Tanrısına dua metninde Hitit kralı IV. Tuthaliya yağlanır. Bkz. CTH 386.1; KUB 36.90 Öy. 15'-18'. E. Rieken et al. (ed.), hethiter.net/: CTH 386.1 (TX 2015-06-10, TRde 2015-06-10); Singer 2002, s. 106. Tablet katalogları arasında yer alan KUB 30.43 metninde ise bir çocuk Yaşlı Kadın tarafından doğumun ilacıyla (*armaḫḫuḫaz uāššiaz*) yağlanır. Bkz. CTH 276.2; KUB 30.43 Ay. III 20'-22'. Dardano 2006, s. 40-41.

⁴³ HT 1 Öy. II 38-39 satırlarındaki ifadeler duplikat metin KUB 9.31 Ay. III 4-5 satırlarında da geçer. Bkz. Collins 1997a, s. 162; Trabazo 2002, s. 472-473; S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 410 (Expl. A, 09.12.2013).

⁴⁴ Dardano 2006, s. 22-23.

ia-an-za

(12)*nu* İ.DÜĞ.GA GIM-*an lu-ik-zi nam-ma*
EN KARAŞ

(13)*iş-ki-iz-'zi* ANŞE.KUR.RA^{MEŞ}.ŞU-*ia*
QA-DU^{GİŞ}GIGIR-ŞU

(14)*Ú-NU-UT 'MÈ* -*ia lu-ma-an-ta-an iş-ki-*
iz-zi QA-TI

(11)ve ordunun önünde giden ordu
beyi (komutan)

(12)ve güzel kokulu kaliteli yağ
çağırırsa daha sonra ise ordu beyini
(komutanı)

(13)yağlar. Onun atları ve onun
arabaları ile

(14) savaş aletlerinin hepsini yağlar.
Bitti.

Kummani kentinin *purapši*- rahipleri Ammihatna, Tulbi ve Mati'nin arındırma ritüelinde ise *BIBRU* kaplarının güzel kokulu kaliteli yağla (İ.DÜĞ.GA) yağlandığı görülür.

CTH 472.A/B KBo 23.1+KBo 34.177 (751/b) Ay. III 32-34⁴⁵

(32)<EGIR>-*'an `da-ma-kán* İ.DÜĞ.GA
[İD-*i an-da*]

(33)[*z*]*a-ap-pa-nu-ua-an-zi*

(34)[*B*]*I-IB-RI^{HLA}-ia iş-ká[n]-zi*

(32)Ardından ise güzel kokulu kaliteli yağ
[nehirin içine]

(33)[*a*]kıtırlar.

(34)Ve *BIBRU* kaplarını yağlarlar.

Tüm bunlara ek olarak Bo 9317 metninde tekil çekimde (3sg.pres. act.) kullanılan yağlamak fiili yine CTH 419.A metin grubundaki Bo 3048 Öy. 7 satırında çoğul çekimde ("*iş-ki-ia-an-zi*" 3pl. pres. act.) geçmektedir.

Öy.[?] 6' (TÜG/GADA)*lu-pa-an(n)i-* (sg. acc. *lupannina=ua=kan*): "Bir çeşit başörtüsü, başlık, diadem, saç bandı, taç"⁴⁶ Genellikle *şai-/şiya-* fiilleri ile geçen *lupan(n)i-*, Hitit kraliyet çifti ve Güneş Tanrısının kullandığı bir çeşit başlık olarak tanımlanır ve kimi envanter metinlerinde rengi de belirtilir.⁴⁷ *lupan(n)i-* kelimesine yer veren Bo 9317 Öy.[?] 6' satırı CTH 419.A grubu içindeki Bo 3048 9 "*lu-pa-an-ni-na-ua-kán*" satırıyla paraleldir.

TÜG/GADA*lu-pa-an(n)i-* birden fazla envanter metninde kraliyetle ilişkili bir kıyafet olarak tanımlanır. Renginin belirtildiği örneklerde ise özellikle mavi (ZA.GİN) ve mavi-yeşil/erguvan (*HAŞMANNI*) ifadeleriyle kullanılması dikkat çekicidir. İlgili metin yerleri şu şekildedir:

CTH 249.II KBo 18.186 sol kenar 2 "^{GADA}*lu-pa-an-ni-eš* LUGAL-*UTTP*"⁴⁸

CTH 241.1 KUB 42.22 Öy. II 11' "^{TÜG}*lu-pa-an-ni* LUGAL K[Ü.SI₂]"⁴⁹

⁴⁵ Strauß 2006, s. 258-269.

⁴⁶ Goetze ^{TÜG}BAR.SI ile eşitlemeyi önerse de bu görüş, metinlerde yeterli veri olmaması nedeniyle kabul görmemiştir. Ayrıca hançer, bıçak gibi aletlerin topuz ya da sap kısmını tanımlamak için kullanıldığı da öne sürülür. Bu metinlerde çeşitli metallere yapılmış olarak geçer. Detaylı inceleme için bkz. HED L, s. 119-121; CHD L-N, s. 85-86; Kümmel 1967, s. 30-31; Goetze 1955, s. 61-62; Trabazo 2010, s. 39 dn. 49; Vigo 2010, s. 303-314; Burgin 2022a, s. 343.

⁴⁷ Güneş Tanrısının başlığı olarak geçtiği ritüel metni için bkz. CTH 767.2.A; KUB 35.145 Öy. 17'. Ayrıca bkz. KUB 35.145'in duplikatı KUB 17.15 Öy. II 13'-14'. Starke 1985, s. 231-232.

⁴⁸ Koşak 1982, s. 170; Siegelová 1986, s. 379; Burgin 2022b, s. 566-567.

⁴⁹ Koşak 1982, s. 50; Siegelová 1986, s. 42-43; Burgin 2022b, s. 52-53.

CTH 241.1 IBoT 1.31 Öy. 9 “1 l[u]-pa-ni-iš ZA.GÌN SUM f^{aš}-pu-na-ui-ia”⁵⁰

CTH 241.I KBo 7.25 7 “3 TÚG^llu-pa-an-[ni-iš]”⁵¹

CTH 241.II.1.F KBo 18.175 Öy. I 16 “[...] x [... TÚG^llu-pa-an-ni ZA.GÌN”⁵²

CTH 241.II.1.K KUB 42.13 Ay. VI[?] 6 “[... TÚG^llu-pa-an-ni-iš HAŠ-MAN-NP”⁵³

CTH 245.II KUB 42.59 Ay.[?] 9, 12, 15 “1 TÚG^llu-pa-an-ni-iš HAŠ-MAN-NP”, “1 TÚG^llu¹-pa-an-ni-eš HAŠ-MAN-NP”, “1 lu-pa-an-ni-eš HAŠ-MAN-NP”⁵⁴

CTH 245.II KUB 42.51 Öy.[?] 4 “6 TÚG^llu-pa-an-ni-iš”⁵⁵

CTH 245.III Bo 6989 Öy. 2 “[...]x TÚG^llu-pa-ni HAŠ-MAN-NP”⁵⁶

TÚG/GADA lupan(n)i- en sık envanter metinlerinde geçmekle birlikte bu malzemeye birden fazla büyü ritüelinde de rastlanır. Örneğin Hitit Kralı Tuthaliya'nın yerine geçme ritüelinde kralın heykeline giydirilen kraliyet kıyafetleri arasında TÚG^llupan(n)i-'ye de yer verilir. İlgili metinde şu ifadeler geçer:

CTH 448.4.4.A KBo 15.15 Ay. III 3[?]-5[?]⁵⁷

(3⁾[... (Š)]A LUGAL ALAM x[...-a(š i-ia-an-za 'na'-an) ...]

(4⁾[nu-uš-š]i[?] ŠA LUGAL-R[U-UT-TI

TÚG^lNÍG.LAM^{MEŠ} ya-aš-š(a-an-zi)

(5⁾[(nu-uš-š)]a-an TÚG^llu-u-pa-[-an-ni-in ši-(ia-an har-zi)]

(3⁾[...] Kralın heykeli x[... -de/da)n yapıldı.Ve onu) ...]

(4⁾[Ve on]a kralı[ğın gösterişi kıyafetleri(ni) giydi(rirler.)]

(5⁾[(Ve o)]na tacı/diade[m]i giy(dirilir.)]

Gece Tanrıçasının kültürünün genişletilmesi ritüelinde ise tanrıçanın yeni heykelinin tıpkı eskisi gibi hazırlanacağı anlatıldıktan sonra çeşitli ritüel malzemeleri ile kadın ve erkek kıyafetleri alınır. Metnin ilgili kısmında kadın kıyafetleri arasında TÚG^llupan(n)i- ifadesine de yer verilir.

CTH 481.A; KUB 29.4 Öy. I 45-46⁵⁸

(45)1 TÚG^llu-pa-an-ni-iš 1 TÚG^lka-lu-up-pa-aš
1^{NU-TIM} TÚG^lE.İB[?]TA-HAP-ŠI

(45)1 adet taç/diadem, 1 adet iç etek, 1 çift keçe tunik

⁵⁰ Burgin 2022b, s. 40-41.

⁵¹ Burgin 2022b, s. 374-375.

⁵² Koşak 1982, s. 10-15; Siegelová 1986, s. 410-411; Burgin 2022b, s. 336-337.

⁵³ Koşak 1982, s. 125-126; Siegelová 1986, s. 424-425; Burgin 2022b, s. 349-350.

⁵⁴ Burgin 2022b, s. 300-301.

⁵⁵ Burgin 2022b, s. 302-304.

⁵⁶ Siegelová 1986, s. 352-353; Burgin 2022b, s. 292-293.

⁵⁷ Taracha 2000, s. 46-47. KBo 15.15'in duplikatı olan KBo 24.96 metninin 4[?]. satırında da “TÚG^llu-u-p[a-” ifadesi okunur. Bkz. Taracha 2000, s. 77.

⁵⁸ Miller 2004, s. 277-278. Bu iki ritüele ek olarak bir ritüel fragmanında geçen “TÚG^llu-[-” ifadesi de lupanni olarak tamamlanabilir. İlgili metin yeri için bkz. CTH 470.26; KUB 42.98 Öy. I 11[?][1^{NU-TIM} TÚG^lGÚ.È.A HUR-RI 1 TÚG^lE.İB 1 TÚG^llu-[-” .

(46) ¹NU-TIM TU-Dİ-IT-TUM KÙ.BABBAR ki-i (46)Gümüştən 1 çift broş-bunlar kadın
ŞA MUNUS-TIM 1 TÚG 1^{NU-TIM} TÚGÚ.È.A için(dir)- 1 adet elbise, 1 çift gömlek

Ay.º 3 LÚŠU.DABº: “Esir, savaş tutsağı” olarak tercüme edilen Sümerce LÚŠU.DAB, Hititçe ^{LÚ}appant-,⁵⁹ Akkadca ^{LÚ}šabtu ile eşitlenir.⁶⁰ Bu ifadeyi de içeren Bo 9317 Ay.º 2-3 satırlarının Bo 2300 Öy. 25 “1 MA.NA AN.NA 1 MA.NA AN.BAR 1 MA.NA A.BÁR nu 1 LÚŠU.DAB [” satırı ile paralel olduğu anlaşılmaktadır. CTH 419.A kompozit metninde kralın yerine geçen ve *tarpalli-* olarak tanımlanan savaş esirinin önce krallığın güzel kokulu kaliteli yağıyla yağlandığı daha sonra tanrılar karşısında onun kral olduğunun söylendiği okunur. Bunun ardından ise savaş esiri bir görevli aracılığıyla kendi ülkesine götürülür. Hitit büyü ritüellerinde özellikle kralın ve kraliçenin yerine geçerek onların üzerindeki kötülüklerin yüklenmesinde savaş esirlerine başvurulduğuna dair başka örnekler de mevcuttur.⁶¹ Örneğin geniş çaplı bir yerine geçme ritüeli olan CTH 448 metnine ait fragmanlarda da kralın ve kraliçenin yerine geçmek üzere hem kadın hem de erkek savaş esirinin hazırlandığı okunur.⁶² Öte yandan CTH 448 metnine benzer ifadelere Hitit kralı düşman ülkesinden dönerken orduda salgın ortaya çıkması durumunda Puliša tarafından gerçekleştirilen ritüelde ve bir yerine geçme ritüeli fragmanında da yer verilir. Bu metinler yanında bir yemin ritüeli fragmanında, Av Çantasının Koruyucu Tanrısı ile Şalavaneş tanrıları için yapılan ritüelde ve bir ritüel fragmanında savaş esiri ifadesi kullanılmaktadır.

Puliša ritüeli metnine göre kral ve ordu komutanları düşman ülkesinden dönüş yolunda dururlar. Bu esnada savaş esiri ve bir kadın getirilir. Kral kıyafetleri savaş esirine giydirilir. Kadına ise kadın kıyafetleri giydirilir. Ardından salgına hangi tanrının kızgınlığı neden olduysa o tanrının vekil olarak sunulan savaş esiriyle tatmin olması ve Hitit kralına, komutanlarına ve Hatti ülkesine iyiliği yöneltmesi için yakarılır. Savaş esirinin ise salgını düşman ülkesine götürmesi istenir.

CTH 407.A KBo 15.1 Öy. I 9-12⁶³

(9)EN^{MEŠ}-TI-ia-aš-ši kat-ta-an hu-u-ma-
an-te-eš ti-ia-an-zi 1^{LÚ}ŠU.DAB-ia-ši

(10)1 MUNUS-TUM-ia pé-ra-an ú-e-da-
an-zi nu-za-kán NÍ.TE-ŠU
TÚG^{NÍG}.LÁM^{MEŠ}

(11)ar-ħa da-a-i na-at A-NA¹ LÚ¹ ya-aš-ši-
ia-an-zi A-NA MUNUS-TI-ma

(9)Ve beylerin hepsi aşağıya yürürler.
Ve bir savaş esiri

(10)ve bir kadın önden giderler ve onun
(kralın) bedeninin gösterişli
kıyafetlerini

(11)alır ve o adama (savaş tutsağına)
giydirebilirler. Kadına ise

⁵⁹ ^{LÚ}appant- kelimesi hakkında detaylı inceleme için bkz. HW² A, s. 86-88.

⁶⁰ Ünal 2007, s. 643, 39; HW² E, s. 86-87.

⁶¹ Hitit ritüellerinde kralın yerine geçme uygulamaları ve savaş esiri hakkında bkz. Haas 2003, s. 546-548; Gurney 1977, s. 58.

⁶² İlgili metin yerleri için bkz. CTH 448; KUB 59.63 Öy. 6. Taracha 2000, s. 144; Groddek 2004, s. 107. CTH 448.12; KBo 15.12 8'. Kümmel 1967, s. 126-127. CTH 448.6; KUB 7.7 x+2 (^{LÚ}appant- olarak). Kümmel 1967, s. 131-132.

⁶³ Kümmel 1967, s. 112-115.

(12)^{TÜG}NÍG.LÁM^{MES} ŠA MUNUS-TI [ua- (12)kadının gösterişli kıyafetlerini
aš-š]i¹-ia-an-zi ... [giy]dirirler. ...

Benzer şekilde yerine geçme ritüelinde de Gökyüzünün Güneş Tanrısının görmesi için kralın yerine bir savaş esiri geçirilir ve ona krallığın kıyafetleri giydirilir.

CTH 421 KUB 43.49 19'⁶⁴

(19')*nu* LÚŠU.DAB LU[GAL¹-UT-TI]M i- (19')Ve savaş esirini kr[allığ]ın tarzında
ua-ar ua-aš-ši-ia-an-zi HUB.BI^{HIA} giydirirler. Küpeler [

Tüm bunlara ek olarak savaş esirine yer veren ritüel fragmanı şeklinde tanımlanan bir metinde savaş esirinin yanında kral, *tarpalli-* ve taht ifadelerine de yer verilmesi bu fragmanın da bir yerine geçme uygulaması içerdiğini düşündürür.

CTH 452.2 KBo 59.13 4'-10'⁶⁵

(4)[...]A¹-NA LÚŠU.DAB GÚ-ši an-da n[e-] (4)[...]savaş esirine boynuna []
(5)[... GUN]NI^{MES} NUMUN^{HIA} da-pi-an šar- (5)[... ocak]lar(a), tohumların
x[...] hepsini x[...]
(6)[... -a²]h-ḫa-an-zi na-aš-ta LUGAL-uš [...] (6)[... x-]erler/arlak. Ve kral [...]
(7)[... -]e¹ ka-a-ša-ua-za tar-pal-li-in [...] (7)[... -]x Bu *tarpalli-*vekili [...]
(8)[... GIŠDA]G-iš A-NA GIŠDAG-ti¹ 'SIXSÁ¹- (8)[... t]aht taht için sıralandı. x[
an-za x[...] ...]
(9)[...]x A-NA URU^{DIDL.HIA} ḫa-¹an¹-da-a-nu- (9)[...]x kentler için
u[n² ...] düzenledi[m. ...]
(10)[... A]-NA LÚŠU.DAB kar-ap-pa-nu-ua-an- (10)[... s]avaş tutsağına teslim
z[i] [...] ederle[r.] [...]

Askeri ritüeller arasında yer alan yemin ritüeline ait bir fragmanda Hitit askerlerinin düşmanı yenmeleri halinde onları savaş esiri yapacaklarına yer verilir.

CTH 428 KUB 58.77 Ay. 5'-6'⁶⁶

(5)*ma-a-an* ÉRIN^{MES}-ma LÚKÚR ḫu-ul-le-e- (5)Fakat askerler düşman ülkesini
ez-z[i] ye[n]erse
(6)LÚŠU.DAB 'DÚ¹-an-zi UD.15^{KAM} [QA- (6)savaş tutsağı yaparlar. 15. gün
TI] [bitti.]

Av Çantasının Koruyucu Tanrısı için yapılan ritüelde şahinin ve esir insanın (*appandan antuhšan*) kehanet için tüm kuşlara gönderildikleri yazılıdır.

CTH 433.3.A KBo 20.107+KBo 23.50 Öy. II 20-23⁶⁷

⁶⁴ Neu 1999, s. 72-74; Haas 2003, s. 572-573.

⁶⁵ Groddek 2014, s. 13. S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 452.2 (TX 26.07.2016, TRde 29.06.2016).

⁶⁶ Trabazo ve Groddek 2005, s. 198-200.

⁶⁷ Bawanypeck 2005, s. 110-111. Metnin 21-23 satırlarını CHD P, s. 261 "*Senin habercini, şahini, esir insanı tüm kuşlara bir haberle yolladık.*"; HW² H, s. 82 "*İşte, senin habercini, şahini, esir*

(20)DLAMMA^{KUŠ}kur-ša-aš BE-LÍ-IA ga-la-
an-kán-za-za

(21)nam-ma e-eš ka-a-ša tu-el LÚ TE₄-MI
SUR₁₄.DÜ.A (kazıntı)

(22)ap-pa-an-da-an an-tu-uḫ-ša-an ʿAʿ-NA
MÜSEN^{H¹.A}ḫu-u-ma-an-da-a-aš

(23)ḫa-lu-ki pí-i-e-u-en ...

(20)Av Çantasının Koruyucu Tanrısı,
Efendim, hoşnut ol!

(21)Bundan sonra ise işte senin
habercini, şahini (kazıntı),

(22)esir insanı kuşların hepsine

(23)haber için yolladık.

Öte yandan Hitit büyü ritüelleri arasında yer alan CTH 455 grubunda savaş esirinin tanrılara sunu olarak geçtiği görülür. Söz konusu metinler şu şekildedir:

CTH 455 KBo 31.88 Ay. IV 9', 12' Koyun, koç ve domuz ile.⁶⁸

CTH 455.2 KUB 17.17 10' yavru domuz ve köpek ile kırık bir bağlamda.⁶⁹

CTH 455.3 KBo 15.3 6' kral ve kraliçenin tanrıları, Fırtına Tanrısı ve tüm tanrılar ifadelerinden sonra LÚ *appanza*=*ma* şeklinde. Bağlam kırık.⁷⁰

Bo 9317 fragmanı portalde Hitit kralının yerine geçme ritüelleri (CTH 419) grubunun G nüshası olarak tanımlanmıştır.⁷¹ Fragmanın kompozit tabletin (*Sammeltafel*) ön yüz sol alt, arka yüz sol üst köşesine ait olduğu görünmektedir. **Bo 9317 (+)** Bo 9708 + . Dolaylı birleşme/bağlantı. HPM Konkordanz 508/u. Ayrıca Bo 9317 Öy.² 3'-4' ve 6'-7' satırları Bo 3048 6-7 ve 9-10 satırlarıyla paralel olmakla birlikte iki fragman arasında *iški(ya)*- fiilinin çekiminde tekil çoğul geçiş farklılığı mevcuttur.

3. Bo 9343 (CTH 470.788)

Tanım: Kahve renklidir. Fragmanın sol kısmında yer alan sütun çizgisi nedeniyle tabletin Öy. II ya da Ay. III sütununun orta kısmına ait bir parça olduğu düşünülmelidir. Tek yüzünde baş ve son kısmı kırık satırlar ile üçüncü satırdan sonra paragraf çizgisi bulunmaktadır.

Tarihlendirme: İmparatorluk

Ölçüleri: Uzunluk: 4,7 cm; Genişlik: 5,3 cm; Kalınlık: 1,7 cm

insanla ilgili haber için tüm kuşlara yolladık.”; Haas 2003, s. 547-548 ise “*İşte, senin habercin şahindir. Fakat biz esir insanı kehanet için tüm kuşlara yolladık.*” şeklinde çevirir.

⁶⁸ Kümmel 1967, s. 154-155; Haas 2003, s. 548.

⁶⁹ Kümmel 1967, s. 152-153.

⁷⁰ Kümmel 1967, s. 155. Ayrıca yeraltı tanrıları için yapılan ritüel grubuna (CTH 449) yerleştirilen fazlasıyla kırıklı bir fragmanda “savaş esiri” ifadesi geçmesine rağmen bağlam tam olarak anlaşıl原因amaktadır. İlgili metin için bkz. CTH 449; KUB 58.85 Ay. IV 5'. Trabazo ve Groddek 2005, s. 219-221. Tanrı Yarri için yapılan sonbahar bayramına yer veren ve Hattili adamlar ile Maşalı adamların iki gruba ayrılarak ritüel çerçevesinde kavgaya tutuşmaları sahnesini içeren kült envanter metninde ise bir savaş esirinin tanrıya sunulduğu okunur. İlgili metin için bkz: CTH 526.18; KUB 17.35 Ay. III 14-15. Metnin transliterasyonu ve tercümesi için bkz. Cammarosano 2018, s. 174-175.

⁷¹ Birleşme önerisi için bkz. https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=419. Erişim Tarihi: 12.03.2023.

3' *tūmantīya-* (nomen actionis c. *tummantīia-*): Luvice *tummant-* “kulak” kelimesinden türeyen *i-*gövdeli nomina actionis c. *tūmantīya* ifadesini Laroche ve Melchert “itaat”, Archi “memnuniyet”, Starke ise “ün ve şöhrət” olarak çevirir.⁷² Starke, Sümerce^(UZU) GĒSTUG, Hititçe *ištamen-* ile eşitlenen Luvice *tummant-* kelimesinin tespit edilen tüm fonetik yazımlarının MÖ 13. yy'a tarihlendirildiğini belirtir.⁷³ Bo 9343 3' satırında *-an* işaretinden sonra gelen yatayın köşesi nedeniyle “*tu-u-ma-an-ti-ia*” şeklinde tamamlanması önerilir. Bo 9343 fragmanı 3' satırı ile benzer bir tamamlama önerisi Zuvi ritüeli metinleri arasındaki Bo 41/u fragmanının 11. satırından gelmektedir. Her iki tabletin de satırın sonundaki “*-an-*” hecesinin ardından gelen yatay işaretin köşesinden itibaren kırık olduğu görülür.

Resim 1: Bo 9343

Resim 2: 41/u⁷⁴

x+1]-*ši*² KASKAL-*an* x[

2' z]i-*ki-iz-zi* m[a-

3' *ma-a-an tu-u-ma-an-*[*tī*²-*ia*²?

4' *nam-ma-aš* EGIR-*pa* É.DINGIR^{MEŠ} [

5' n]a-*aš-kán nam-ma ta-ma-i-*[

6'] *QA-TAM-MA i-ia-zi nu* [x

7']-*mi pa-iš-ki-it-ta nu* [

8' *QA-TAM]-MA ir-*ha-iz-zi* [*

9' x] *har-zi* [x

10'] x x *nu*² [

x+1]-x yolu x[

2' y]erleştirir. x[

3' Eğer *tūmantīya*-[x

4' Daha sonra ise o tekrar tapınakları

5' V]e o daha sonra ise diğer[*(ini)*

6'] aynı şekilde yapar ve [x

7'] versin ve [

8' aynı şekil]de (sırasıyla) uygular.

9' x] tutar. [x

10'] x x *ve*² [

Hitit metinleri incelendiğinde Luvice *tūmantīya* ifadesinin sıklıkla yine Luvice *nū*⁷⁵ ve *tarḫuilatar*⁷⁶ kelimeleriyle geçtiği görülür. Zuvi ritüeline ait ve yukarıda yer

⁷² Laroche 1959, s. 99; Melchert 1993, s. 233; Archi 1977, s. 300; Starke 1989, s. 660 dn. 13. *tūmmant-* kelimesinin incelemesi için bkz. Starke 1990, s. 133-135; HEG T, s. 431-433.

⁷³ Starke 1990, s. 133.

⁷⁴ Mainzer Photoarchiv.

<https://www.hethport.adwmainz.de/fotarch/bildausw2.php?n=41/u&x=dd395211435b6ef1537229d71fd67cbe> Erişim Tarihi: 29.03.2023.

⁷⁵ *nū(t)*- “arzu edilen olumlu bir durum, memnuniyet, tatmin”. CHD L-N, s. 476; Haas ve Wilhelm 1974, s. 93; Kloekhorst 2008, s. 610; Rieken 2006, s. 284-297.

⁷⁶ *tarḫ-* “yenmek, müktedir olmak” fiilinden türeyen soyut isim (nominalabstraktum) *tarḫuilatar*, “kahramanlık gücü, kahramanlık, cesaret” anlamlarına gelir. HEG T, s. 169-170; Ünal 2007, s. 692; Kloekhorst 2008, s. 835-839.

verilen 41/u fragmanında *nū-tūmanti*,⁷⁷ Ninive İştari'nın çağrılması ritüeline ait KBo 2.9 metninde *nū-tūmanti-tarḫuīlatar*,⁷⁸ DINGIR.MAḪ, Kader Tanrıçaları, Tanrıların DINGIR.MAḪ'ı ve insanların uzuvlarının DINGIR.MAḪ'ı ile Anzili ve Zukki'yi çağırma ritüeli metinleri arasında yer alan KUB 15.32'de *nū-tūmanti*,⁷⁹ Kizzuvatna ritüelleri arasında yer alan ve bir kişinin/kralın yeni bir kente yerleşmesi ritüeline ait KUB 17.20'de *nū-tūmanti*⁸⁰ kullanımları mevcuttur. Benzer şekilde Telipinu'nun kaybolması⁸¹ ve Kraliçe Harapşili'nin Fırtına Tanrısı⁸² mitoslarında da *nū-tūmanti* geçişi görülür. İncelenen metinler arasında *tūmanti* ifadesinin tek kullanımıyla bayram metinlerine ait bir fragman olan KUB 35.4'te karşılaşılmıştır. Söz konusu fragmanın Öy. II 5' satır sonu "LÚ.MEŠ.NU.]KIRI^{TIM}-ma tum-ma-a-an" ifadelerine yer verse de devam eden satır başı kırık olduğundan cümlenin nasıl sonlandığı okunamamaktadır.⁸³

8' irḫae-/arḫae- (3sg. pres. act. *ir-ḫa-a-iz-zi* (OH/NS), *ir-ḫa-iz-zi* (MH/NS), *ir-ḫa-a-i-iz-zi* (MS), *ir-ḫa-a-zi* (MH/MS), *ir-ḫa-a-e-iz-zi* (NS), *ar-ḫa-a-iz-zi* (OH/MS?): "Sırasıyla dolaşmak, sırasıyla uygulamak, sırayla ziyaret etmek, listelemek, birer birer saymak/sıralamak, sonlandırmak, tamamlamak, bitirmek".⁸⁴ Özellikle içmeyi (*eku-*)⁸⁵, yemeyi (*ed-*), sunmayı (*šipant-*)⁸⁶ bitirdiğinde/bitirdiklerinde şeklinde isim fiil ile kullanımları mevcuttur.⁸⁷ DIMIN.IMIN.BI için gerçekleştirilen ritüel⁸⁸, Tunnaviya

⁷⁷ CTH 412.7; KBo 13.94 "(11')*[nu-]ú-un tu-u-ma-an-t[i]*". Torri ve Barsacchi 2018, s. 108.

⁷⁸ CTH 716.1; "(49)MU^{HIA} GÍD.DA *nu-ú-un :tu-um-ma-an-ti-ya-an tar-ḫu-i-la-tar*" (KBo 2.9 Öy. I 49. F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 716.1 (TX 02.03.2011, TRit 14.02.2011).

⁷⁹ CTH 484.B2; "(59)*[nu-u]š-ši nu-ú-un tu-u-um-ma-an-ti[- __ ...] x [...]*" (KUB 15.32 Öy. I 59. Ayrıca KUB 15.32'ye paralel KUB 15.31 Öy. I 57 satırında da *tūmanti* ifadesi okunur. Bkz. F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 484 (TX 07.10.2013, TRit 02.02.2017).

⁸⁰ CTH 492.1; "(10)EGIR'-ŠU-ma {}*nu-ú-uš :du-um-ma-an-te-ia-aš e-eš-zi*" (KUB 17.20 Öy. II 10. S. Melzer (ed.), hethiter.net/: CTH 492.1 (TX 18.04.2017, TRde 18.04.2017)).

⁸¹ CTH 324.1; "(33)*[nu]-'ú'-uš tu-u-ma-an-ti-ya-aš ki-it-ta na-aš-ta an-da* ⁴x-x KI.MIN" (KUB 17.10 Ay. IV 33. Hoffner 1998, s. 14-18; Pecchioli Daddi ve Polvani 1990, s. 71-84; Haas 2006, s. 103-115; Beckman 1997, s. 151-153; Mazoyer 2003, s. 43-53, 73-80; Trabazo 2002, s. 105-139; E. Rieken et al. (ed.), hethiter.net/: CTH 324.1 (INTR 2012-05-10)).

⁸² CTH 327.1; "(11')*[... DUMU^{MEŠ} DUM]U.MUNUS^{MEŠ} nu-ú-ti tu-u-ma-a[n-ti-ya ...]*" (KBo 8.69 11'. Duplikat KUB 60.32 Ay. 7 "*[... nu]-'ú'-ti tu-u-ma-a[nⁿ-i]*" ((ed.), hethiter.net/: CTH 327.1 (TX 2009-08-26, TRde 2009-08-16); Pecchioli Daddi ve Polvani 1990, s. 105-106; Hoffner 1998, s. 25-26).

⁸³ CTH 670.1977. Starke 1985, s. 356.

⁸⁴ Neu 1968, s. 72-73; Ünal 2007, s. 262; Kloekhorst 2008, s. 245; HED A, s. 130-131; HW² I, s. 80-84.

⁸⁵ *eku-* ve *irḫai-* fiillerinin birlikte kullanımı hakkında bkz. Kammenhuber 1971, s. 145-146.

⁸⁶ CTH 470.1124; KBo 44.92 6'-7'. Roszkowska-Mutschler 2007, s. 77.

⁸⁷ Örneğin KUB 27.65 Öy. I 21 (*akuḫanna irḫandari*); KUB 25.37+ Ay. III 16 (*akuanna ḫanda irḫaittari*); KUB 29.40 Ay. III 24 (*adanna irḫanzi*); KBo 44.92 6'-7' (*šipanti irḫaizzi*); KUB 10.11 VI 10-11 (*ešḫar šipanduḫanzi irḫaizzi*).

⁸⁸ CTH 442; "(6)7^{DUG}GAL *QA-TAM-MA ir-ḫa-a-iz-zi*" (KUB 9.28 Öy. II 6'. Rieken 1999, s. 411 dn. 2069; HW² I, s. 83. Ayrıca bkz. KUB 35.131+ Ay. IV 2 "*[nu] akuanna ḫūmanza QĀTAMMA irḫaittari*) (Med.Prs.Sg. 3) Starke 1985, s. 348).

ritüeli⁸⁹ ile Kizzuvatna'dan gelen çağırma ritüelinde⁹⁰ görülen *QĀTAMMA ir-ḫa-iz-zi* geçişi ve Bo 9343 8' satırının başındaki kırığın 6'. satırdan kopyalanan *QA-TAM* işaretlerine yer verecek kadar alan içermesi nedeniyle "*QA-TAM-MA ir-ḫa-iz-zi*" tamamlaması önerilir.

Resim 3: Bo 9343 8' Tamamlama Önerisi

Sonuç olarak Bo 9343 x+1 satırında geçen KASKAL ve 3' satırında geçen Luvice *tūmantiya* kelimeleri bu fragmanı çağırma ritüelleri grubuna yakınlaştırır. *tūmantiya* ifadesinin ritüel metinleri dışında geçtiği CTH 324 ve CTH 327 metinleri kaybolan tanrı mitosları grubunda yer alır ve bu anlatılar da tanrıların çağrılmasını işleyen bölümler içerir. Bu nedenle *tūmantiya* kelimesinin çağırma uygulamalarında geçen *termini tecnici* arasında yer aldığı düşünülmelidir. Bo 9343 fragmanının özellikle KUB 15.31 ve KUB 15.32 fragmanları ile işaret morfolojisi açısından benzerlikler sergilemesi nedeniyle CTH 484 grubuna yerleştirilmesi önerilmektedir.

4. Bo 6806 (CTH 500.439)

Tanım: Koyu kahve renkli, tabletin orta kısmına ait bir parçadır. Tek yüzünde çivi yazılı satırlar, çiftli dikey sütun çizgisi ve sol sütunda paragraf çizgilerinin son kısmı görülmektedir.

Tarihlendirme: Orta Hitit²

Ölçüler: Uzunluk 3.3 cm, Genişlik: 5.6 cm, Kalınlık: 1.6 cm

Sağ Sütun

x+1 [] x x x []
2' 1 GU₄ÁB 1 AMARÁB 2' UDU-i[a
3' am-ba-aš-ši ši-pa-an-t[i
4' GA AMAR UDU-ia PA-NI^D[
5' ūa-ar-nu-ūa-an-zi 1 x[

Sağ Sütun

x+1 []
2' 1 adet inek, 1 adet dişi genç inek/düve ve 2'
adet koyun
3' ambašši (olarak) suna[r.
4' Dana sütü ve koyun Tanrı[x(1/in)] önünde

⁸⁹ CTH 409.IV.Tf02.A; “⁽²⁴⁾nu 12 UZUÚR^{HI.A} QA-TAM-MA ir-ḫa-iz-zi” (KUB 9.4 Öy. II 24. Aynı tablette yer alan benzer geçişler için bkz. Öy. II 28-29, 36-37. Beckman 1990, s. 34-55).

⁹⁰ CTH 483.I.A; “⁽⁴⁰⁾... zé-e-an-ti-ta QA-TAM-MA ir-ḫa-a-zi” (KUB 15.34 Ay. IV 40. HED A, s. 130).

6' [ŠA ^D]Hé-pát Ēhi-lam-[5' yakarlar. 1 adet' [
7' []-zi [] x [6' [Tanrıça] Hepat('ın) kapı ya[pısı(na)
	7' []x [] x [

3' ambašši (c. *am-ba-ši*, *am-ba-aš-ši*): Hurrice bir *termini tecnici* olan *ambašši* kelimesi, “hayvan ve ekmek sunuları için yapılmış bir kült malzemesi, taşınabilir yakma sunusu altarı, kurban ritüeli” şeklinde tanımlanır.⁹¹ “Esenlik, sağlık, refah” anlamına gelen *keldi*⁹² ile ve sıklıkla Hititçe sunmak (*šip(p)ant-*) ve yakmak (*uarnu-*) fiilleriyle kullanılır. *am-ši* şeklinde kısaltıldığı örnekler de mevcuttur.⁹³ SISKUR/ŠISKUR Sümerogramıyla da tanımlanan *ambašši*, Hurri ve Luvi etkisindeki ritüellerde yoğun olarak görülür. *ambašši* sunumunda pek çok malzeme kullanılmakla birlikte daha çok hayvan kurbanı yapıldığı dikkati çeker.⁹⁴

ambašši kelimesinin geçtiği ritüeller arasında Ammihatna, Tulbi ve Mati'nin kirliliğe karşı ritüeli, Papanegri'nin doğum ritüeli, tapınak inşası için yapı ritüeli, Gece Tanrıçasının kültünün genişletilmesi ritüeli, DINGIR.MAḪ, Kader Tanrıçaları, Tanrıların DINGIR.MAḪ'ı ve insanların uzuvlarının DINGIR.MAḪ'ı ile Anzili ve Zukki'yi çağırma ritüeli, Muršili'nin konuşma güçlüğü için yapılan ritüel yer almaktadır. Uygulanma amacı bakımından ortaklık sergilemeyen bu ritüellerin tamamı Hurri kültür bölgesine yerleştirilir.

Ammihatna, Tulbi ve Mati'nin kirliliğe karşı ritüelinde rahip (LÚAZU) önce bir kaz alarak onu nehrin kenarında tanrı için *ambašši* sunusu olarak yakar. Ardından ise tapınakta bir adet kuzu *ambašši* olarak yakılır.

CTH 472.A KBo 23.1+ Öy. I 49-50, Öy. II 11-12⁹⁵

(49)EGIR-pa-ma-za MUŠEN.GAL da-a-i na-
an A-NA DI[NGIR-LIM] ḫa-a-ri-ia

(50)*am-ba-aš-ši* ÍD-i-ša-an pé-ra-an u-a-ar-nu-
zi

(11)1 SILA₄-ma I-NA É.DINGIR-LIM-kán an-
da ke-el-di-ia

(12)*am-ba-aš-ši* u-a-ar-nu-an-zi

(49)Ardından ise bir kaz alır ve onu
ta[nrıya] “yol için”

(50)*ambašši* (olarak) nehrin önünde
yakar.

(11)1 adet kuzuyu ise tapınakta
sağlık/esenlik (*keldi*) ve

(12)*ambašši* (sunusu) olarak yakarlar.

Papanegri'nin doğum ritüelinde *ambašši* ve *keldi* sunuları yine arka arkaya yapılmakla birlikte *patili*-rahibi tarafından 2 adet kuşun Fırtına Tanrısına sunulduğu (*šip(p)ant-*) okunur.

⁹¹ HEG A-H, s. 22-23; HED A, s. 49-51; HW² A, s. 68-69. Lebrun 1985, s. 119-120. Miller “yakma sunusu/ritüeli” şeklinde tercüme eder. Miller 2004, s. 280.

⁹² *keldi* için bkz. HED K, s. 142-143; HW² K, s. 288-290; Strauß 2007, s. 174-178; Schwemer 1995, s. 81-116.

⁹³ HW² A, s. 68. *am-ši* kısaltmasının kullanıldığı bir örnek için bkz. CTH 420.1; KBo 15.7 (Bo 3973+Bo 3819) 10'. Kümmel 1967, s. 36-37, *am-ši* kısaltması üzerine ayrıca bkz. s. 40.)

⁹⁴ Haas ve Wilhelm 1974, s. 85-87.

⁹⁵ Strauß 2006, s. 253-271.

CTH 476.A KBo 5.1 Ay. III 5-7⁹⁶

(5)... nu 2 MUŞEN A-NA DIM

(6)am-ba-aş-şi ke-el-di-ia ku-un-za-
ga-aş-şi-ia

(7)şi-pa-an-ti ...

(5)... ve 2 adet kuşu Fırtına Tanrısına

(6)ambaşşi, sağlık/esenlik (keldi) ve
kuzagaşşi⁹⁷ (olarak)

(7)sunar. ...

Tapınak için yapı ritüelinde ise *ambaşşi* ve *keldi* olarak ne sunulduğu anlaşılmasa da ritüel sahibi sununun ardından kutsal yağla yağlanır.

CTH 415.A KBo 15.24(+)KUB 32.137 Öy. II 21-22⁹⁸

(21)[SÍSKUR AD-DIN] [E]GIR-an-ta-ma-at-
ta am-ba-aş-şi-aş SÍSKUR [AD-DIN]

(22)[EGI]R-an-t[a-ma-at-t]a SISKUR ke-el-
di-aş AD-DIN ...

(21)[sunusu verdim.] Ardından ise sana
ambaşşi sunusu [verdim.]

(22)[Ar]dından [ise san]a sağlık/esenlik
(keldi) sunusu verdim. ...

Gece Tanrıçasının kültürünün genişletilmesi ritüelinde uygulama boyunca dört kez *ambaşşi* sunusunun yapıldığı görülür. Metne göre ritüelin ikinci gününün son sunusu olarak *ambaşşi* verilirken 3. günde bu kez ritüel sahibi ve tanrıçaya *gangati* bitkisiyle⁹⁹ ritüel uygulaması yapıldıktan sonra *ambaşşi* sunusu olarak bir kuzu yakılır.

CTH 481.A KUB 29.4 Öy. II 10-12, 38¹⁰⁰

(10)... *20* NINDA.SIG 2 NINDA mu-u-
la-<ti>-iş

(11)ŞA ½ UP-NI 1 NAM-MA-AN-TUM
GEŞTIN ½ UP-NI İ.GİŞ ½ UP-NI
LÁL ½ UP-NI İ.NUN

(12)1 UP-NU Zİ.DA ŞE 1 SILA₄ ki-i-
ma A-NA SÍSKUR am-ba-şi da-an-zi

Öy. II 38

(38)E[(GIR-Ş)]U-^rma^r SILA₄ am-ba-
aş-şi-ti-i ıa-ar-nu-ıa-an-zi

(10)... 20 adet ince ekmek, 2 *mulati*-ekmeği

(11)yarım *upnu* ölçüsünde, 1 *namaddum*
ölçüsünde şarap, yarım *upnu* ölçüsünde
yağ, yarım *upnu* ölçüsünde bal, yarım *upnu*
ölçüsünde eritilmiş tereyağı,

(12)1 *upnu* ölçüsünde arpa unu, 1 adet kuzu,
bunları *ambaşşi* sunusu için alırlar.

Öy. II 38

(38)O[(nun ardında)]n ise *ambaşşi* için bir
kuzu yakarlar.

Gece Tanrıçasının kültürünün genişletilmesi ritüelinin devamında nehir kenarında bir çadır yapılır ve burada çeşitli ritüellerle birlikte *ambaşşi* sunusu da gerçekleştirilir.

CTH 481.A KUB 29.4+KBo 24.86 Ay. III 57-58¹⁰¹

⁹⁶ Sommer ve Ehelolf 1924, s. 8-9; Strauß 2006, s. 284-309; A. Mouton (ed.), hethiter.net/: CTH 476 (TX 07.05.2012, TRfr 15.11.2009).

⁹⁷ *kuzagaşşi*- hakkında inceleme için bkz. Strauß 2006, s. 306.

⁹⁸ Kellerman 1980, s. 167-174; Boysan-Dietrich 1987, s. 60-76; G. Torri (ed.), hethiter.net/: CTH 415 (TX 25.07.2012, TRit 02.02.2011).

⁹⁹ HW² K, s. 74-75; HED K, s. 51-54; Ertem 1987, s. 40-42; Haas 2003, s. 328-335.

¹⁰⁰ Miller 2004, s. 280, 283-284; Collins 1997b, s. 173-177; Mouton 2016, s. 334-373.

¹⁰¹ Miller 2004, s. 293-294; Collins 1997b, s. 173-177; Mouton 2016, s. 334-373.

(57)EGİR-ŠU-ma šar-^rla^r-at-ta-an-za IŠ-
TU SILA₄ ši-pa-an-da-an-zi

(58)EGİR-ŠU-ma SILA₄ ^ram^r-ba-aš-ši
ua-ra-a-ni EGİR-ŠU-ma A-NA
DINGİR-LIM

(57)Onun ardından ise yüceltme (ritini) bir kuzuyla sunarlar.

(58)Bunun ardından ise bir kuzu(yu) *ambašši* (olarak) yakar. Bunun ardından ise tanrıya

Gece Tanrıçasının kültürünün genişletilmesi ritüeli metninin son sütununda tıpkı ön yüz II sütununda olduğu gibi *ambašši* sunusu için bir malzeme listesi verilir.

CTH 481.A KUB 29.4+KBo 24.86 Ay. IV 1-4

(1)nu *am-ba-aš-ši* 1 SILA₄ 20
NINDA.SIG^{MES} 1 NINDA^rmu-u-la-ti-iš
ŠA ½ UP-NI

(2)1 NINDA.İ ½ UP-NI 1 UP-NU
Zİ.DA ŠE ½ UP-NI İ.GIŠ ½ UP-NI
İ.NUN

(3)½ UP-NI LÁL ½ UP-NU IN-BU
ha-an-da-a-an nu A-NA DINGİR-
LIM

(4)SILA₄ *am-ba-aš-ši* pi-an-zi

(1)Ve *ambašši* için 1 kuzu, 20 adet ince ekmek, yarım *upnu* ölçüsünde 1 adet *mulati*-ekmeği,

(2)yarım *upnu* ölçüsünde 1 adet yağlı ekmek, 1 *upnu* ölçüsünde arpa unu, yarım *upnu* ölçüsünde yağ, yarım *upnu* ölçüsünde eritilmiş tereyağı,

(3)yarım *upnu* ölçüsünde bal, yarım *upnu* ölçüsünde meyve hazırlanır. Ve tanrıya (4)bir kuzu(yu) *ambašši* (olarak) verirler.

DINGİR.MAḤ, Kader Tanrıçaları, Tanrıların DINGİR.MAḤ'ı ve insanların uzuvlarının DINGİR.MAḤ'ı ile Anzili ve Zukki'yi çağırma ritüeli metninde de üç kez *ambašši* sunusu yapıldığı anlaşılır. Metinde sununun gerçekleştirildiği mekânların özellikle belirtildiği görülür. Bunlar arasında ritüel çukuru (*apí-*), deniz (*aruni-*) ve 9 nehir (İD) vardır. Metinde *ambašši* ifadesinin geçtiği bölümler ve tercümelere şu şekildedir:

CTH 484.1.B₂ KUB 15.32+ Öy. II 19'-20'¹⁰²

(19')*nam-ma* A-NA 9 a-a-pí-ti 9
MUŠEN^{HL.A} 1 SILA₄-ia *am-ba-aš-ši*

(20')*ua-ra-a-ni* ki-el-di-ia-ia 9
MUŠEN^{HL.A} 1 SILA₄-ia ši-pa-an-ti

(19')Daha sonra ise 9 ritüel çukurunda 9 adet kuşu ve bir kuzuyu *ambašši* (için)

(20')yakar. Ve sağlık/esenlik (*keldi*) (için) 9 adet kuş ve bir kuzu sunar.

CTH 484.1.A KUB 15.31 Ay. III 37¹⁰³

(37)nu a-ru-ni *am-ba-aš-[-ši]*

(38)[...] [k]i-el-di-ia-ia 1
SILA₄

(37)Ve denize *ambaš[ši]* (için)

(38)[...] ve [s]ağlık/esenlik (*keldi*) (için) 1 kuzu

Ritüelin devam eden satırlarında ritüel malzemelerini nehre götürürler ve burada ritüel uygulayıcısı *ambašši* sunusu yapar.

¹⁰² F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 484 (TX 07.10.2013, TRit 02.02.2017).

¹⁰³ F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 484 (TX 07.10.2013, TRit 02.02.2017).

CTH 484.1.A KUB 15.31 Ay. III 58-60¹⁰⁴

(58)ÍD^{MEŠ}-aš pé-e-di ti-en-zi nu A-NA 9
ÍD^{MEŠ}

(59)2 MUŠEN 9 NINDA.SIG^{MEŠ}-ia am-ba-
aš-ši ya-ra-a-ni

(60)ki-el-di-ia-ia 3 MUŠEN^{HIA} 9
NINDA.SIG^{MEŠ}-ia ši-pa-an-ti

(58)nehirlerin olduğu yere götürürler ve
9 nehirde

(59)2 adet kuş ve 9 adet ince ekme(ği)
ambašši (olarak) yakar.

(60)Ve sağlık/esenlik (*keldi*) (olarak) 3
adet kuş ve 9 adet ince ekme sunar.

Son olarak Hitit kralı II. Murşili'nin konuşma gücüğü için yapılan ritüelde de *ambašši* ve *keldi* sunularının gerçekleştirildiği görülür.

CTH 486.A₂₊₃₊₅ KUB 15.36+IBoT 4.26+Bo 4373 Ay. 2'1'3'1'2'¹⁰⁵

(2'1')[... a]m-^{ba}-aš-ši 1 UDU ke-el-
d[i ...]x 1 'UDU'-ia

(3'1'2')[...]LÚ^{MEŠ}-ma A-NA am-ba-
aš-ši k[e-el]-di-ia-ma-aš-š[i]

(2'1')[... a]mbašši (olarak) 1 adet koyun ve
keldi olarak ...]x 1 adet koyun

(3'1'2')[... eril tanrılara] ise *ambašši* (için)
ve ona ise *k[e]ldi* (için)

CTH 486.C₁ KBo 4.2 Ay. IV 44-45¹⁰⁶

(44)*i-ia-an A-NA DINGIR-LIM-ia*
SÍSKUR am-ba-aš-ši ke-^{el}-di-^{ia}

(45)*an-na-la-az IŠ-TU* ^{GIŠ}LE-^{'E-E}
GIM-an *i-ia-an*

(46)*na-at QA-TAM-M[A ... -z]i*

(44)yapılır. Ve tanrıya *ambašši* ve *keldi*
ritüelini

(45)eskiden ahşap tablet üzerine nasıl
yapılırsa/yapıldıysa (yazıldıysa),

(46)aynı şekild[e yaparla].r.

4' GA: Sümerce “süt” anlamına gelir. Güterbock kelimeyi Hititçe *pankur* ile eşitlemeyi önerse de bu görüş güncel literatürde kabul görmemektedir.¹⁰⁷ Taracha, Hitit Kralı Tuthaliya'nın yerine geçme ritüeline ait iki paralel metinden yola çıkarak Hititçe *a-gövdeli menuya-* (c.) kelimesinin Sümerce GA ifadesine karşılık geldiğini öne sürer.¹⁰⁸ Hoffner de Hitit metinlerinde GA Sümerogramıyla geçen sıfatlar ve artık adıldardan (*resumptive pronouns*) yola çıkarak GA kelimesine karşılık gelen Hititçe kelimenin cinsiz isim (*neuter noun*) olması gerektiğini belirtir.¹⁰⁹

¹⁰⁴ F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 484 (TX 07.10.2013, TRit 02.02.2017). Aynı ritüelin devam eden satırlarında bu kez de gökyüzü için *ambašši* ve *keldi* sunuları yapılır. Bkz. CTH 484.1.A; KBo 15.31 Ay. IV 14'-16'.

¹⁰⁵ Lebrun 1985, s. 103-137; S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 486 (TX 15.12.2015, TRde 17.07.2015).

¹⁰⁶ Lebrun 1985, s. 103-137; S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 486 (TX 15.12.2015, TRde 17.07.2015).

¹⁰⁷ Güterbock 1964, s. 102vd. “Hayvan uzvu, meme, memeli hayvanların bir dış organı” olarak tanımlanır. CHD P, s. 92-93. İlgili satırda GA Sümerogramı yerine GU₄ okuması da düşünülebilir. Ancak işarette yer alan iki dikey nedeniyle GA okuması tercih edilmiştir.

¹⁰⁸ Taracha 1998, s. 156-157.

¹⁰⁹ Hoffner 1994b, s. 201-205.

Hoffner, Hitit hayvancılığının önemli bir bölümünün küçükbaş hayvanlardan oluşması nedeniyle süt ihtiyacının yoğun olarak koyun ve keçiden karşılandığını belirtir de Schachner çiftlik hayvanları arasında sığırı da saymaktadır. Ayrıca ele geçen buluntularda koyun ve keçilerde erkek hayvanların, sığırlar arasında ise dişi hayvanların daha fazla tercih edildiğini belirtir.¹¹⁰ Bu durum Bo 6806 fragmanında geçen “dana sütü (GA AMAR)” ifadesini de desteklemektedir. Metinler incelendiğinde sütün çeşitli sıfatlarla tanımlandığı bu nedenle Hitit toplumunun farklı süt çeşitlerini kullandığı anlaşılır. GA Sümerogramı ile geçen ifadeler arasında tatlı/şekerli süt (GA.KU₇), ekşi süt (GA EM-ŞÜ),¹¹¹ koyu/kesilmiş süt (GA.KALAG.GA), iyi süt (GA DÜG.GA), bir çeşit işlenmiş süt (GA ŞĒTT) sayılabilir. Öte yandan Hoffner, metinlerde süt evi/mandıra (É GA), süt adamı (LÚ GA) ve sütçü/süt ürünleri üreten (LÚĒPIŠ GA) ifadelerinin geçtiğine, sütle yemek (*ed-*), dökmek (*lahuūai-*), serpmek (*pappars-*) ve sunmak (*šipant-*) fiillerinin yoğun bir şekilde kullanıldığına vurgu yapar. Bu fiiller yanında çalkalamak (*šapp-*) fiiliyle kullanıldığı örnekler de mevcuttur.¹¹² Ayrıca rahipler ve tapınak personeline talimat metinlerinde süt bayramı (EZEN GA)¹¹³ ve süt sunumu (GA SISKUR)¹¹⁴ ifadeleri bulunmaktadır.¹¹⁵

Bo 6806 metninde geçen dana sütü ifadesiyle başka bir ritüel metninde karşılaşılmamıştır. Ancak Hitit büyü ritüellerinde başta tatlı süt (GA.KU₇) olmak üzere çeşitli süt türlerine yer verilir. Metinler incelendiğinde ritüellerde en sık tatlı sütün kullanıldığı görülür. Çağırma ritüellerinde, Anzili ve Zukki için yapılan ritüelde, Büyük Kral Tuthaliya'nın yerine geçme ritüelinde ve Anniviyani'nin koruyucu tanrılar için yaptığı ritüelde tatlı süt ifadesi geçer. Söz konusu ritüellerin önemli bir bölümü tanrıların çağrılmasını kapsar. Bu bakımdan tatlı sütün yoğun olarak tanrılarının Hatti ülkesine gelmesi/dönmesi için kullanılan ve onları memnun eden malzemeler arasında olduğu değerlendirilmelidir. Anniviyani ritüelinde Av Çantasının Koruyucu Tanrısının çağrılması için hazırlanan malzemelerin listelendiği bölümde ballı *memal'* den sonra tatlı süte yer verilir.¹¹⁶ Anzili ve Zukki için yapılan ritüelde de Anniviyani ritüeline benzer şekilde uygulama için hazırlanan malzemeler arasında tatlı süt sayılır. Söz konusu ritüelde tatlı sütün yudumlamak için olduğu belirtilir.¹¹⁷ Çağırma ritüelinde ise Taurişa ormanına götürülen tanrı heykellerine yapılan sıvı sunuları arasında bira ve şarap ile birlikte tatlı

¹¹⁰ Hoffner 1994b, s. 201; Schachner 2019, s. 230-231.

¹¹¹ Taracha, Hititçe *allanza menuūa-* ifadesiyle eşitlemek ister. Bkz. Taracha 1998, s. 156-157.

¹¹² Örnek bir metin için bkz. CTH 450; KUB 39.45 Öy. 10-11. Kassian, Korolëv ve Sidel'tsev 2002, s. 634-635; CHD Ş, s. 202.

¹¹³ CTH 264.A; KUB 13.4 Ay. IV 41. Süel 1985, s. 82-83, 150-151; Miller 2013, s. 262-263; Hoffner 1994b, s. 205.

¹¹⁴ CTH 275.A; KUB 31.113 26'. Miller 2013, s. 278-279.

¹¹⁵ Hoffner 1994b, s. 204-205.

¹¹⁶ CTH 393.A; “(19)ŠA LÁL me-ma-al GA.KU₇ (20)1^{DUG}ha-a-ni-iš-ša-aš KAŠ” (VBoT 24 Ay. III 19-20. D. Bawanypeck (ed.), hethiter.net/: CTH 393 (TX 23.03.2016, TRde 23.03.2016)).

¹¹⁷ CTH 439.A; “(9)ŠA GİŠIN-BI^{HIA} me-ma-al ŠA LÁL me-ma-al GA.KU₇” (KUB 17.23 Öy. I 9. Ayrıca bkz. KUB 17.23 Öy. I 15 ve Öy. II 43. F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 439 (Expl. A, 24.01.2011)).

süt de bulunur.¹¹⁸ Öte yandan Kulivişna Kentinin Fırtına Tanrısı için gerçekleştirilen ritüelde iyi süt (GA DÜG.GA),¹¹⁹ bir ritüel fragmanında ekşi süt (GA EM-ŞU)¹²⁰, Büyük Kral Tuthaliya'nın yerine geçme ritüeline ait birden fazla fragmanda tatlı süt, su ve süttten hazırlanan *halantiya*- çorbası (TU₇ A GA *halantiia*)¹²¹ ile süt ve sulu çorbadan (TU₇ A/MĒ GA) bahsedilir.¹²²

Özel bir hayvan sütüne dair ise Şuşşumaniga isimli yaşlı kadının bir çocuk için Tanrı Haşammeli'ye yaptığı aylık sunu ritüelinin mitolojik ifadeler içeren bölümünde yer verilir. Metinde pek çok malzeme için olduğu gibi yabani keçinin sütünün önce bağlandığı sonra çözüldüğünden bahsedilir.

CTH 390.A₂; KBo 3.8 Ay. III 12-13, 30-31¹²³

(12) *ša-a-ša-an hu-u-ra-at-ti-ša-an ha-mi-ik-ta*

(13) *ša-ša-aš GA ha-mi-ik-ta*

(30) *[ša-a-š]a-aš hu-u-ra-at-ti-ša-an la-a-at-ta-at*

(31) *[ša-a-]ša-aš GA la-a-at-ta-at*

(12) Yabani keçiyi *huratti*-ye/de bağladı.

(13) Yabani keçinin sütünü bağladı.

(30) [Yaba]ni keçi *huratti*-de çözüldü/salındı.

(31) [Yaba]ni keçinin sütü çözüldü/salındı.

SONUÇ

Bo 9301, 9317, 9343 ve 6806 fragmanlarının incelendiği çalışmada Bo 9301 metninin Bo 2733 (448.4.7) Öy.² II 2'-3' ve 9'-10', Bo 2455 (448.2.1.1.A) Öy. II 21'-23', Bo 760 (CTH 448.2.2.1.A) Öy.² II 17'-21' ve Bo 4171+Bo 760 (CTH 448.2.2.1.A) Öy.² I 6'-7' satırlarıyla paralellik sergilediği tespit edilmiş ve CTH 448.2.1.1 grubuna H versiyonu olarak dâhil edilmesi önerilmiştir. Portalde CTH 419.G versiyonu olarak tanımlanan ve Bo 9708+ ile dolaylı birleşen Bo 9317 fragmanının Öy.² 3'-4' ve 6'-7' satırlarının Bo 3048 6-7 ve 9-10 satırlarıyla paralellik sergilediği anlaşılmıştır. Bo 9343 fragmanının ise x+1 satırında geçen KASKAL ile 3'. satırında geçen *tūmantiya* kelimeleri, KUB 15.31 ve KUB 15.32 ile hem bağlamsal hem de paleografik benzerlikler sergilemesi nedeniyle CTH 484 grubuna yerleştirilmesi önerilmiştir. Bo 6806 fragmanının ise Lavazantiya'nın Teşup ve Hepat'ı için yapılan bayram metnine yaklaştığı düşünülse de herhangi bir paralellik ya da birleşme tespit edilememiştir.

¹¹⁸ CTH 484.A; “⁽¹⁷⁾[...] [...]GA].KU₇-ia an-da”, “⁽⁴²⁾GESTIN-ia ta-ya-al ya-al-ḫi ⁽⁴³⁾GA.KU₇ ĩ-[an]” LĀL-it [_ _] *ši-pa-an-ti* [...]” (KUB 15.31 Ay. III 17, 42-43. F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 484 (TX 07.10.2013, TRit 02.02.2017)).

¹¹⁹ CTH 330.1.A; KUB 33.65 Öy. II 5. Hoffner 1994b, s. 201.

¹²⁰ CTH 470.33; “⁽²⁾[x G]A.KIN.AG 1 GA² EM-ŞU x[” (KUB 57.91 sol kenar 2. Tischler 2016, s. 229.)

¹²¹ Taracha 2000, s. 104.

¹²² İlgili metin yerleri için bkz. Taracha 2000, s. 261, 265.

¹²³ CHD Š, s. 301; F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 390 (TX 20.03.2017, TRde 20.03.2017).

KAYNAKLAR

- Akdoğan ve Şimşek 2021 R. Akdoğan ve Ö. Şimşek, “Sumerce LUGUDU₁₂ (Merhemli Rahip) Ve Kutasl Kitaplarda Yağlanma”, Y. Kıraç, U. Alagöz, Z. F. Taşkiran, A. Alpagut (Ed.), *Anadolu Medeniyetleri 100 Yaşında, Kültür ve Turizm Bakanlığı (Cilt 1)*, Ankara, T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı, s. 243-254.
- Archi 1977 A. Archi, “I poteri della dea Istar Hurrita-ittita”, *Oriens Antiquus. Rivista del Centro per l'Antichità e la Storia dell'Arte del Vicino Oriente* 16, s. 297-311.
- Bawanypeck 2005 D. Bawanypeck, *Die Rituale der Auguren (THeth 25)*, Heidelberg, Universitätsverlag Winter.
- Beckman 1990 G. M. Beckman, “The Hittite Ritual of the Ox (CTH 760.I.2-3)”, *Orientalia (Nova Series)* 59, s. 34-55.
- Beckman 1997 G. M. Beckman, “Hittite Canonical Compositions - Myths: The Wrath of Telipinu (1.57)”, W. Hallo (Ed.), *The Context of Scripture (1)*, Leiden-Boston, Brill, s. 151-153.
- Beckman 1999 G. M. Beckman, *Hittite Diplomatic Texts; 2nd Edition (SBL Writings from the Ancient World 7)*, Atlanta-Georgia, Scholars Press.
- Bilgin 2018 T. Bilgin, *Officials and Administration in the Hittite World (SANER 21)*, Boston-Berlin, De Gruyter.
- Boysan-Dietrich 1987 N. Boysan-Dietrich, *Das hethitische Lehmhaus aus der Sicht der Keilschriftquellen (THeth 12)*, Heidelberg, Carl Winter.
- Burgin 2022a J. M. Burgin, *Studies in Hittite Economic Administration. A New Edition of the Hittite Palace-Temple Administrative Corpus and Research on Allied Texts Found at Hattuša. Volume I: Background, Corpus Overview, Case Studies, Lexical Commentary, and Glossary (StBoT 70)*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag.
- Burgin 2022b J. M. Burgin, *Studies in Hittite Economic Administration. A New Edition of the Hittite Palace-Temple Administrative Corpus and Research on Allied Texts Found at Hattuša. Volume II: Text Editions and Philological Commentary (StBoT 71)*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag.
- Cammarosano 2018 M. Cammarosano, *Hittite Local Cults (SBL Writings from the Ancient World 40)*, Atlanta, SBL Press.
- CAD *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago - Chicago 1956–2010.*
- CHD *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago - Chicago 1982vd.*

Boğazköy Arşivinden Yayınlanmamış Hititçe Ritüel Tabletleri

- Collins 1997a B. J. Collins, “Hittite Canonical Compositions - Uhamuwa's Ritual against Plague (1.63)”, W. Hallo (Ed.), *The Context of Scripture (1)*, Leiden-Boston, Brill, s. 162.
- Collins 1997b B. J. Collins, “Hittite Canonical Compositions - Establishing a New Temple for The Goddess of the Night (1.70)”, W. Hallo (Ed.), *The Context of Scripture (1)*, Leiden-Boston, Brill, s. 173-177.
- Cornil 1999 P. Cornil, “La tradition écrite des textes magiques hittites”, *Ktèma* 24, s. 7-16.
- Dardano 2006 P. Dardano, *Die hethitischen Tontafelkataloge aus Hattuša (CTH 276-282) (StBoT 47)*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag.
- Edel 1994 E. Edel, *Die ägyptisch-hethitische Korrespondenz aus Boghazköi in babylonischer und hethitischer Sprache (AbhRheinWestfalAkWiss 77)*, Opladen, Westdeutscher Verlag.
- Ertem 1987 H. Ertem, *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Florası*, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Goetze 1938 A. Goetze, *The Hittite Ritual of Tunlawi (AOS 14)*, New Haven-Connecticut, American Oriental Society.
- Goetze 1955 A. Goetze, “Hittite Dress”, H. Krahe (Ed.), *Corolla linguistica: Festschrift Ferdinand Sommer zum 80. Geburtstag am 4. Mai 1955, dargebracht von Freunden, Schülern und Kollegen*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, s. 48-62.
- Groddek 2004 D. Groddek, *Hethitische Texte in Transkription. KUB 59 (DBH 14)*, Dresden, Verlag der TU.
- Groddek 2014 D. Groddek, *Hethitische Texte in Transkription. KBo 59 (DBH 44)*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag.
- Gurney 1977 O. R. Gurney, *Some Aspects of Hittite Religion. Schweich Lectures of the British Academy 1976*, Oxford, Oxford University.
- Gurney 1979 O. R. Gurney, “The Anointing of Tudhaliya”, O. Carruba (Ed.), *Studia mediterranea: Piero Meriggi dicata (StuMed 1)*, Pavia, Aurora, s. 213-233.
- Güterbock 1964 H. G. Güterbock, “Lexicographical Notes [II]”, *Revue Hittite et Asiatique* 22/74, s. 95-113.
- Güterbock 1968 H. G. Güterbock, “Oil Plants in Hittite Anatolia”, W. W. Hallo (Ed.), *Essays in Memory of E. A. Speiser (JAOS 88)*, New Haven, American Oriental Society, s. 66-71.
- Haas ve Wilhelm 1974 V. Haas ve G. Wilhelm, *Hurritische und luwische Riten aus Kizzuwatna (AOATS 3; Hurritologische Studien 1)*, Neukirchen, Neukirchener Verlag.
- Haas ve Wegner 1988 V. Haas ve I. Wegner, *Die Rituale der Beschwörerinnen ^{SAL}ŠU.GI (ChS I/5)*, Roma, Multigrafica Editrice.

- Haas 2003 V. Haas, *Materia Magica et Medica Hethitica (Cilt 1-2)*, Berlin, Walter de Gruyter.
- Haas 2006 V. Haas, *Die hethitische Literatur: Texte, Stilistik, Motive*, Berlin-New York, De Gruyter.
- HED J. Puhvel, *Hittite Etymological Dictionary*, Berlin, New York 1984vd.
- HEG J. Tischler, *Hethitisches Etymologisches Glossar*, Innsbruck 1977vd.
- Herbordt 2005 S. Herbordt, *Die Prinzen- und Beamtsiegel der hethitischen Grossreichszeit auf Tonbullen aus dem Nişantepe-Archiv in Hattusa - mit Kommentaren zu den Siegelinschriften und Hieroglyphen von J. David Hawkins (Boğazköy-Ḫattuša 19)*, Mainz, Verlag Philipp von Zabern.
- Hoffner 1974 H. A. Hoffner, *Alimenta Hethaeorum: Food Production in Hittite Asia Minor (AOS 55)*, New Haven-Connecticut, American Oriental Society.
- Hoffner 1994a H. A. Hoffner, "The Hittite Word for "Oil" and its Derivatives", *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 107, s. 222-230.
- Hoffner 1994b H. A. Hoffner, "(Milch)produkte. B. Bei den Hethitern", *Reallexikon der Assyriologie (und Vorderasiatischen Archäologie)* 8, s. 201-205.
- Hoffner 1995 H. A. Hoffner, "Oil in Hittite Texts", D. C. Hopkins (Ed.), *Anatolian Archaeology: A Tribute to Peter Neve (BiAr 58/2)*, Chicago, The University of Chicago Press, s. 108-114.
- Hoffner 1998 H. A. Hoffner, *Hittite Myths (2. Baskı)*, Atlanta, Society of Biblical Literature.
- Hoffner ve Melchert 2008 H. A. Hoffner ve H. C. Melchert, *A Grammar of the Hittite Language. Part 1: Reference Grammar; Part 2: Tutorial*, Winona Lake-Indiana, Eisenbrauns.
- Hoffner 2009 H. A. Hoffner, *Letters from the Hittite Kingdom (SBL Writings from the Ancient World 15)*, Atlanta, Society of Biblical Literature.
- HW J. Friedrich, *Hethitisches Wörterbuch. Kurzgefasste kritische Sammlung der Deutungen hethitischer Wörter. 1.-4. Lieferung*, Heidelberg, 1952-1954.
- HW² J. Friedrich ve A. Kammenhuber, *Hethitisches Wörterbuch, 2nd Edition*, Heidelberg 1975vd.
- HZL C. Rüster ve E. Neu, *Hethitisches Zeichenlexikon: Inventar und Interpretation der Keilschriftzeichen aus den Boğazköy Texten (StBoT 2)*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1989.

Boğazköy Arşivinden Yayınlanmamış Hititçe Ritüel Tabletleri

- Kammenhuber 1971 A. Kammenhuber, "Heth. *ḫaššuš 2-e ekuzi* "Der König trinkt zwei"", *Studi micenei ed egeo-anatolici* 14, s. 143-159.
- Kassian, Korolëv ve Sidel'tsev 2002 A. Kassian, A. Korolëv ve A. Sidel'tsev, *Hittite Funerary Ritual šalliš ʷaštaiš (AOAT 288)*, Münster, Ugarit.
- Kellerman 1980 G. Kellerman, *Recherche sur les rituels de fondation hittites* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Paris, Université de Paris.
- Klinger 1996 J. Klinger, *Untersuchungen zur Rekonstruktion des hattischen Kultschicht (StBoT 37)*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag.
- Kloekhorst 2008 A. Kloekhorst, *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon (IEED 5)*, Leiden, Brill.
- Košak 1982 S. Košak, *Hittite inventory texts (CTH 241-250) (THeth 10)*, Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag.
- Kümmel 1967 H. M. Kümmel, *Ersatzrituale für den hethitischen König (StBoT 3)*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz.
- Laroche 1959 E. Laroche, *Dictionnaire de la langue louvite (BAHIFAI 6)*, Paris, Librairie Adrien Maisonneuve.
- Laroche 1966 E. Laroche, *Les noms des Hittites (Études linguistiques 4)*, Paris, Librairie C. Klincksieck.
- Lebrun 1985 R. Lebrun, "L'aphasie de Mursili II = CTH 486", *Hethitica* 6, s. 103-137.
- Mazoyer 2003 M. Mazoyer, *Télipinu, le dieu au marécage. Essai sur les mythes fondateurs du royaume hittite (CollKubaba-SerAnt 2)*, Paris, L'Harmattan.
- McMahon 1991 G. McMahon, *Hittite State Cult of the Tutelary Deities (AS 25)*, Chicago, The Oriental Institute of the University of Chicago.
- Melchert 1993 H. C. Melchert, *Cuneiform Luvian Lexicon (Lexica Anatolica 2)*, Chapel Hill, Copytron.
- Miller 2004 J. L. Miller, *Studies in the Origins, Development and Interpretation of the Kizzuwatna Rituals (StBoT 46)*, Wiesbaden, Harrassowitz.
- Miller 2013 J. L. Miller, *Royal Hittite Instructions and Related Administrative Texts (SBL 31)*, Atlanta, Society of Biblical Literature.
- Mouton 2016 A. Mouton, *Rites, mythes et prières hittites. Textes édités, traduits et présentés par Alice Mouton (LAPO 21)*, Paris, Les Éditions du Cerf.
- Neu 1968 E. Neu, *Interpretation der hethitischen mediopassiven Verbalformen (StBoT 5)*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz.
- Neu ve Rüter 1975 E. Neu ve C. Rüter, *Hethitische Keilschrift-Paläographie 2 (14.-13. Jh. v. Chr.) (StBoT 21)*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz.

- Neu 1999 E. Neu, "Land aus loser Erde, Häuser aus Silber und Gold. Zu einem hethitischen Textfragment", *Hethitica* 14, s. 71-79.
- Pecchioli Daddi 1982 F. Pecchioli Daddi, *Mestieri, professioni e dignità nell'Anatolia ittita (Incunabula Graeca 79)*, Roma, Edizioni dell'Ateneo.
- Pecchioli Daddi ve Polvani 1990 F. Pecchioli Daddi ve A. M. Polvani, *La mitologia ittita (Testi del Vicino Oriente Antico 4)*, Brescia, Paideia.
- Pecchioli Daddi 2010 F. Pecchioli Daddi, "L^Uuri(y)anni: una nuova ipotesi di identificazione", G. Torri ve R. Francia (Ed.), *Studi di Ittitologia in onore de Alfonso Archi (OrNS 79/2)*, Roma, Pontificium Inst. Biblicum, s. 232-241.
- Rieken 1999 E. Rieken, *Untersuchungen zur nominalen Stammbildung des Hethitischen (StBoT 44)*, Wiesbaden, Harrassowitz.
- Rieken 2006 E. Rieken, "Zur Etymologie von luwisch nū(t)-", G. Carling (Ed.), *G^{IS}.HURgul-za-at-ta-ra. A Festschrift for Folke Josephson on the Occasion of his 70th Birthday (Meijerbergs Arkiv för Svensk Ordforskning 32)*, Göteborg, Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning, s. 284-297.
- Roszkowska-Mutschler 2007 H. Roszkowska-Mutschler, *Hethitische Texte in Transkription KBo 44 (DBH 22)*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag.
- Rüster ve Wilhelm 2012 C. Rüster ve G. Wilhelm, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige (StBoT Beih. 4)*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag.
- Sakuma 2009 Y. Sakuma, *Hethitische Vogelarakeltexpte. Teil 1: Untersuchung; Teil 2: Bearbeitung* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Julius-Maximilians Universität, Würzburg.
- Schachner 2019 A. Schachner, *Hattuša. Efsanevi Hitit İmparatorluğu'nun İzinde*, İstanbul, Homer Kitabevi.
- Schwemer 1995 D. Schwemer, "Das alttestamentliche Doppelritual *'Twt wslmym* im Horizont der hurritischen Opfertermini *ambassi* und *keldi**", D. I. Owen ve G. Wilhelm (Ed.), *Edith Porada Memorial Volume (SCCNH 7)*, Bethesda, M.D. CDL Press, s. 81-116.
- Schwemer 2013 D. Schwemer, "Textfunde der Kampagnen 2011 und 2012", *Archäologischer Anzeiger* 1, s. 176-177.
- Siegelová 1986 J. Siegelová, *Hethitische Verwaltungspraxis im Lichte der Wirtschafts- und Inventardokumente*, Praha, Národní Muzeum.
- Singer 2002 I. Singer, *Hittite Prayers (SBL Writings from the Ancient World 11)*, Leiden-Boston, Brill.
- Sommer ve Ehelolf 1924 F. Sommer ve H. Ehelolf, *Das hethitische Ritual des Pāpanikri von Komana. (KBo V 1 = Bo 2001). Texte, Übersetzungsversuch, Erläuterungen (BoStu 10)*, Leipzig, J. C. Hinrich.

Boğazköy Arşivinden Yayınlanmamış Hititçe Ritüel Tabletleri

- Starke 1985 F. Starke, *Die keilschrift-luwischen Texte in Umschrift (StBoT 30)*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz.
- Starke 1989 F. Starke, "Rev. of: Fs Güterbock 2", *Bibliotheca Orientalis* 46, s. 653-660.
- Starke 1990 F. Starke, *Untersuchung zur Stammbildung des keilschrift-luwischen Nomens (StBoT 31)*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz.
- Strauß 2006 R. Strauß, *Reinigungsrituale aus Kizzuwatna: Ein Beitrag zur Erforschung hethitischer Ritualtradition und Kulturgeschichte*, Berlin, Walter de Gruyter.
- Strauß 2007 R. Strauß, "Die Formel *keldi ḫalzai* in hethitischen Ritualtexten", *Altorientalische Forschungen* 34/1, s. 174-178.
- Süel 1985 A. Süel, *Hitit Kaynaklarında Tapınak Görevlileri İle İlgili Bir Direktif Metni*, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.
- Taracha 1985 P. Taracha, "Zu den Hethitischen *taknāz da* Ritualen", *Altorientalische Forschungen* 12/2, s. 278-282.
- Taracha 1990 P. Taracha, "More About the Hittite *taknāz da* Rituals", *Hethitica* 10, s. 171-184.
- Taracha 1998 P. Taracha, "The Hittite Word for "Milk"", *Altorientalische Forschungen* 25, s. 156-157.
- Taracha 2000 P. Taracha. *Ersetzen und Entsühnen: Das mittelhethitische Ersatzritual für den Großkönig Tuḫalija (CTH 448.4) und verwandte Texte (CHANE 5)*, Leiden-Boston-Köln, Brill.
- Taş 2008 İ. Taş, "Hititlerde Ölçü Birimleri ve Bunların Hitit Metinlerinde Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/1, s. 73-90.
- Tischler 2016 J. Tischler, *Hethitische Texte in Transkription KUB 56 und KUB 57 (DBH 49)*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag.
- Torri ve Barsacchi 2018 G. Torri ve F. G. Barsacchi, *Hethitische Texte in Transkription KBo 13 (DBH 51)*, Wiesbaden, Harrassowitz.
- Trabazo 2002 J. V. G. Trabazo, *Textos Religiosos Hitita: Mitos, Plegarias y Rituales (BCBO 6)*, Madrid, Editorial Trotta.
- Trabazo ve Groddek 2005 J. V. G. Trabazo ve D. Groddek, *Hethitische Texte in Transkription KUB 58 (DBH 18)*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag.
- Trabazo 2010 J. V. G. Trabazo, "CTH 419, Ritual de Sustitución Real", *Historiae* 7, s. 27-49.
- van den Hout 1990 T. van den Hout, "Maße und Gewichte. Bei den Hethitern", *Reallexikon der Assyriologie (und Vorderasiatischen Archäologie)* 7, s. 517-527.

- van den Hout 2009 T. van den Hout, “A Century of Hittite Text Dating and the Origins of the Hittite Cuneiform Script”, *Incontri Linguistici* 32, s. 11-35.
- Vigo 2010 M. Vigo, “Linen in Hittite Inventory Texts”, C. Michel ve N.-L. Nosch (Ed.), *Textile Terminologies in the Ancient Near East and Mediterranean from the Third to the First Millennia BC (Ancient Textile Series Vol. 8)*, Oxford, Oxbow Books, s. 290-322.
- Weeden 2011 M. Weeden, *Hittite Logograms and Hittite Scholarship (StBoT 54)*, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag.
- Wilhelm 2009 G. Wilhelm, “Demographic Data from Hittite Land Donation Tablets”, F. Pecchioli Daddi, G. Torri ve C. Corti (Ed.), *Central-North Anatolia in the Hittite Period. New Perspectives in Light of Recent Research. Acts of the International Conference Held at the University of Florence (7-9 February 2007) (StudAs 5)*, Roma, Herder, s. 223-233.
- Ünal 2007 A. Ünal, *Hittitçe Çok Dilli El Sözlüğü*, Hamburg, Verlag Dr. Kovač.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

- A. Mouton (ed.), hethiter.net/: CTH 476 (TX 07.05.2012, TRfr 15.11.2009).
- D. Bawanyeck (ed.), hethiter.net/: CTH 393 (TX 23.03.2016, TRde 23.03.2016)
- (ed.), hethiter.net/: CTH 327.1 (TX 2009-08-26, TRde 2009-08-16).
- E. Rieken et al. (ed.), hethiter.net/: CTH 324.1 (INTR 2012-05-10).
- E. Rieken et al. (ed.), hethiter.net/: CTH 386.1 (TX 2015-06-10, TRde 2015-06-10).
- F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 390 (TX 20.03.2017, TRde 20.03.2017).
- F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 439 (Expl. A, 24.01.2011).
- F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 456.2.1 (TX 13.10.2014, TRde 28.02.2014).
- F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 484 (TX 07.10.2013, TRit 02.02.2017).
- F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 716.1 (TX 02.03.2011, TRit 14.02.2011).
- G. Torri (ed.), hethiter.net/: CTH 415 (TX 25.07.2012, TRit 02.02.2011).
- G. Torri – C. Corti (ed.), hethiter.net/: CTH 725 (TX 01.10.2012, TRit 10.10.2013).
- M. Cammarosano “Hittite Name Finder”, <https://laman.hittites.org/>
https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=419. Erişim Tarihi: 12.03.2023.
- S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 399 (TX 20.10.2011, TRde 16.12.2009).
- S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 410 (Expl. A, 09.12.2013).
- S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 411 (TX 02.05.2012, TRde 20.10.2011).
- S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 448.2.1.1 (TX 15.07.2016, TRde 15.07.2016).
- S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 448.2.1.4 (TX 01.07.2016, TRde 25.01.2012).
- S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 448.2.2.1 (TX 25.01.2012, TRde 27.07.2016).
- S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 452.2 (TX 26.07.2016, TRde 29.06.2016).

S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 486 (TX 15.12.2015, TRde 17.07.2015).

S. Melzer (ed.), hethiter.net/: CTH 492.1 (TX 18.04.2017, TRde 18.04.2017).

SUMMARY

This study set out to present the transliterations, translations, philological comments, photographs and copies of the unpublished ritual fragments with inventory numbers Bo 9301, Bo 9317, Bo 9343, and Bo 6806. It is also aimed at enhancing our understanding of Hittite rituals through the contextual analysis provided for the terms in philological comment sections. This article contributes to the field by putting forward the results listed below:

1. Bo 9301 is parallel to Bo 2733 (448.4.7) obv.[?] ii 2'-3', 9'-10', Bo 2455 (448.2.1.1.A) obv. ii 21'-23', Bo 760 (CTH 448.2.2.1.A) obv.[?] ii 17'-21', and Bo 4171+Bo 760 (CTH 448.2.2.1.A) obv.[?] i 6'-7'. It is also asserted to integrate Bo 9301 as the H version to the group of texts under CTH 448.2.1.1.

2. Regarding Bo 9317 obv.[?] 3'-4' and 6'-7', a fragment listed as CTH 419.G and joins indirectly to Bo 9708+ in *Hethitologie Portal Mainz*, is parallel to Bo 3048 6-7 and 9-10.

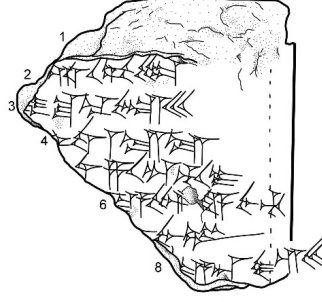
3. The terms KASKAL (x+1) and Luwian *tūmantiya* (3') in Bo 9343 indicate the relation of this fragment with the evocation rituals. Moreover, it shows contextual and morphological similarities with "The Evocation Ritual for DINGIR.MAḪ and Gulšeš" and therefore, it is suggested to place it among the texts listed under CTH 484 .

4. Lastly, Bo 6806 shows some contextual connections to "Festival for Teššub and Ḫebat of Lawazantiya", however it is not possible to determine any parallelism or joins with the texts under CTH 699.

RESİMLER

Resim 1: Bo 9301 Öy.

Bo 9301 (CTH 448)

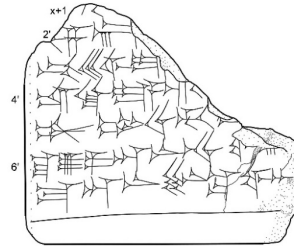
Resim 2: Bo 9301 Ay.

Bo 9301 (CTH 448)

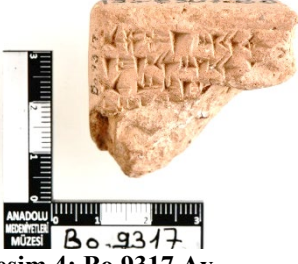

Resim 3: Bo 9317 Öy.

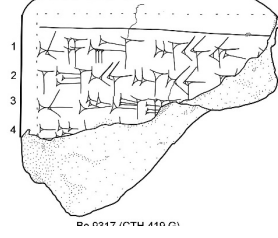

Bo 9317 (CTH 419.G)

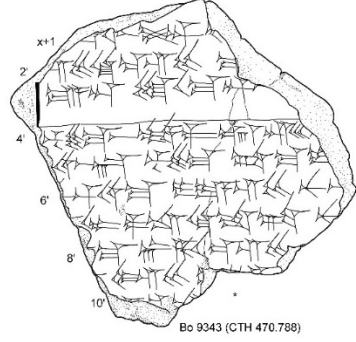
Boğazköy Arşivinden Yayımlanmamış Hititçe Ritiyel Tabletleri

Resim 4: Bo 9317 Ay.

Resim 5: Bo 9343

Resim 6: Bo 6806

